

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

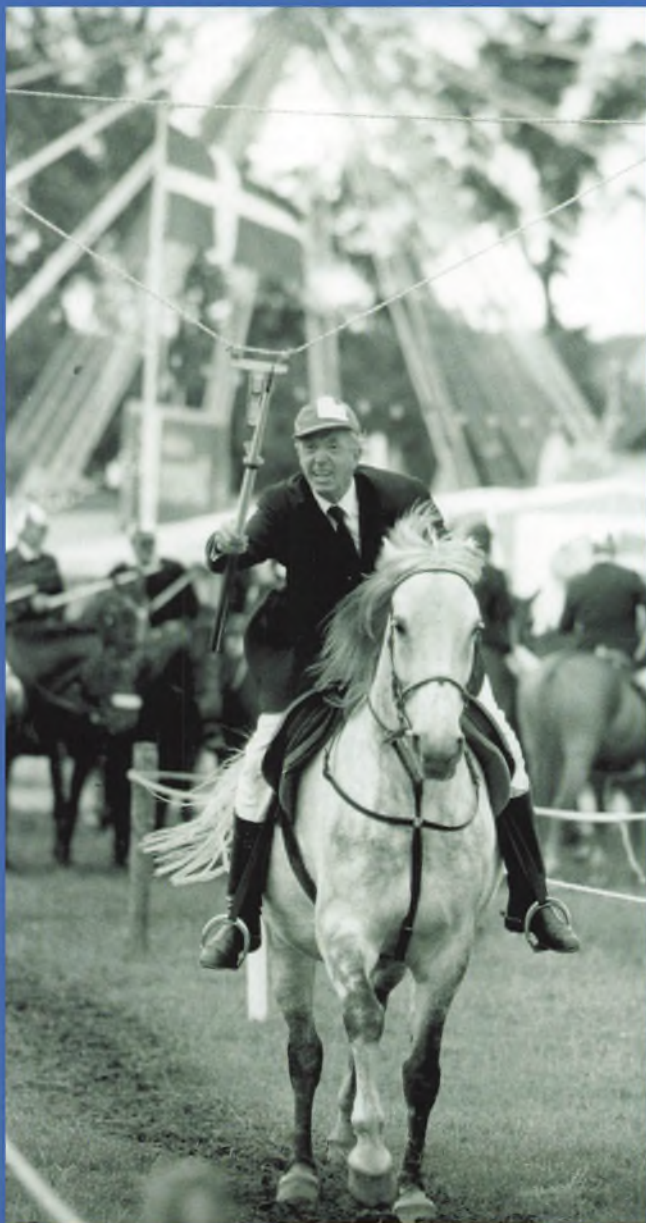
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

1 • 2016

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk
Samfund for Sønder-
jylland i samarbejde
med Museum
Sønderjylland
og Kulturfokus

Pris for medlemskab
295 kr. årligt inkl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
- Arkæologi Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
- Kulturhistorie Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Ove Kirketerp
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Mohrdieck Tryk A/S
Aabenraa

I dette nummer

Slusefesten 1860 3
Grundstensnedlæggelsen til den nye sluse ved Højer den 25. maj 1860 blev præget af afbud fra centrale personer. Lorenz Hansen fortæller om festen, hvor uroen ulmede lige under overfladen.

En sønderjysk kaptajns triste skæbne i Kapstaden 1896 10

Den 8. oktober 1896 begik Ditlev Damm selvmord på stranden lidt uden for Kapstaden i Sydafrika. Museumsinspektør Mikkel Leth Jespersen, Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Aabenraa, har gravet i sagen om en Aabenraa-kaptajn, der skabte sig en tilværelse som hotelejer på Sydafrikas sydspids.

Benbrudslægerne fra Kolsnap 16

Benbrudslæger havde langt op i tiden en særlig status i Sønderjylland. Fhv. overlæge Andreas Johannsen har set nærmere på en af de mest kendte slægter, hvis sidste praktiserende medlem fortsatte frem til sin død i 2000.

Ret og vrang om Rødding Højskole 24

Stormfloden 3. januar 1976 25

Stormfloden den 3. januar 1976 er det tætteste, Sønderjylland i nyere tid har været på en stormflodskatastrofe. Arkivar ved Statens Arkiver, Leif Hansen Nielsen, har fulgt de hektiske begivenheder, som de tog sig ud i politiets døgnrapport.

Ringrendingsbanen ved Sønderborg Slot 31

I 2006 fik Sønderborg en ny turistattraktion, da man åbnede en ringrendingsbane ved Sønderborg Slot. Den ene af arkitekterne bag, landskabsarkitekt Niels Junggreen Have, fortæller om banen og dens muligheder.

Bognyt 34

Det sker - i Museum Sønderjylland 36

Bagsiden om forsiden 40

I en tid, hvor der tales om, at den sønderjyske identitet er ved at forsvinde, er ringridning stadig et af de særlige sønderjyske fænomener. Museumsinspektør René Rasmussen, Museum Sønderjylland - Sønderborg Slot, tegner et rids af ringridningens historie.

Forsidebilledet: Ringridning i Aabenraa 1989.

Foto: Rigssarkivet Aabenraa.

Slusefesten 1860

Af Lorens Hansen

Den 25. maj 1860 blev grundstenen lagt for en ny sluse ved Højer. Festen blev præget af afbud eller udeblivelser fra centrale personer. Lorens Hansen fortæller om festen, hvor uroen ulmede lige under overfladen.

Slusebyggeriet

HØJER SLUSE er bygget 1859-1860, som den første stensluse i Tønder Amt. Denne sluse afløste fire brøstfældige træsluser i det gamle havdige ved Nørremølle, samt sluserne fra Gammel Frederikskog, Højer Kog og Sejersbæk Kog. Vandet blev nu samlet i ét afløb, Vidåen. Slusen blev bygget i det nye havdige for Ny Frederikskog. Bygherren var samtlige lodsejere i Gammel Frederikskog med kogsinspektør H.C. Refslund i spidsen.

I 1857 søgte Frederikskog Kongens tilladelse til at inddige forlandet foran Gammel Frederikskog i henhold til oktroyen fra 1690. Ministeriet godkendte ansøgningen den 24. marts 1859. Samtidig blev planen for digelinie, digeprofil og slusebyggeri godkendt, som den var udarbejdet af kaptajn R. Carstensen i Husum. Amtmand Arthur Reventlow for Tønder Amt, der var overdigegreve, sendte den 5. april 1859 forordningen til kogsbestyrelsens efterretning og videre foranstaltning og henstillede, at der blev bygget en stensluse.

Slusen blev opført af bygmester I.F. Weise fra Husum. Vidåens udløb blev midlertidigt ledet syd om den nye sluse. Byggepladsen blev omgivet af diger og tørlagt. Slusen er bygget på 703 nedrammede pæle og i murværk

af teglsten og tilhuggede granitblokke. Skibsfartsslusen har en bredde af 7,5 m. Den er forsynet med to sæt sluseporte, et sæt selvvirkende til at lukke for de daglige højvander, hvis øverste kant ligger i kote 4,0 m DNN. Mod havet er der et par stormflodsporste til manuel betjening. De to sideløb er hver 3,1 m brede, og de lukkes med stemmeporte fra havsiden. Bunden i hovedslusen består af træ og ligger i kote -2,75 m DNN. Over skibsfartsslusen er der en gangbro, som oprindeligt kunne skubbes til side, når skibene skulle passere.

Arbejdet med slusebygningen startede i efteråret 1859 og var færdig i efteråret 1860. Slusen kostede 130.000 rigsdaler, heraf betalte afvandingselskabet Rutterbüll-Südwesthorn 60.000 rigsdaler, Tønder by 5.000 rigsdaler og Højer flække 4.000 rigsdaler. Resten blev betalt af jordejerne i Frederikskogene."

Grundstensnedlæggelse

Grundstenen blev nedlagt den 25. maj 1860, og dagen blev fejret under stor deltagelse. Alle jordejere i Gammel Frederikskog med fruer var inviteret sammen med mange officielle gæster. Samtidig blev der holdt en fest i marketenderiets telt. En festkomite havde forberedt festen med indbydelser, og der var udsendt et trykt reglement på dansk og tysk.

Der blev skrevet et nedlægningsdokumentet på pergament på såvel dansk som tysk. Dokumentet blev lagt i en kobberkasse 1 fod lang, 1 fod bred og 1/4 fod høj.

Efter nedlæggelsen gik processio-

nen tilbage til festteltet, hvor der blev serveret middag med 62 flasker vin til 253 personer. Maden kostede i alt 560 rigsdaler, og hele festen 1.345 rigsdaler.

Uddrag af nedlægningsdokumentet

1. Oktrojen under 15. Oktober 1690 anses for gyldig i den ved Inddigningen opstående nye Kog i samme Omfang som i den gamle Kog, samt at Domænevæsenet undergives de Bestemmelser, som bliver tagne af Frederikskogs Interessenter, og at Domænevæsenets Del betragtes som en del af Kogen ²⁾

2. Hvad Slusebygningen, der står i uadskillelig Forbindelse med Inddigningen, angaar, vil der kun være at opføre en kombineret Sluse. Det overlades Frederikskog efter eget Valg at lade Slusen bygge af Sten eller paa den hidtil brugte Maade af Træ.

3. Der blev ført mange Forhandlinger. Ved et møde den 2. September 1859 blev enstemmigt besluttet at bygge en aaben Skibsfarts Stensluse. Den 17. Oktober

1859 blev mellem Frederikskog Repræsentanter og Bygmester I.F. Weise fra Husum afsluttet en Overenskomst. Bygmester Weise forpligtede sig til for den akkorderede Sum af 130.000 Rigsdaler at udføre Slusebygningen, samt at fuldføre den inden 31. December 1860.

Dokumentet i sin helhed er offentliggjort 2010 i et lille hæfte om Højer Sluse.

Beretning om grundstensnedlæggelsen

Det blev bestemt, at der skulle holdes en festlighed ved nedlæggelsen af grundstenen i den nye sluse. Til festen blev samtlige nye og gamle kogs interessenter, finansministeren, kogsinspektørene for Møgeltønder og Rudbøl Kog, digefogderne for Rudbøl-Sydvesthørns afvandingselskab, de kontrollerende embedsmænd, officererne ved sikkerhedstjenesten og alle, der havde officielle tjenester ved inddigningen, indbudt.

Festkomitéen besluttede, at grund-

Højer Sluse.

Foto: Sønderjyllands Amt. Museum Sønderjylland, ISL.

aks ovenover og fremvoksende land forneden, prydet med to dannebrogssflag. Et orkester spillede med et rødt draperi foran. Herover var anbragt en transparent forestillende slusen.

Ved festteltet mødtes den 25. maj kl. 11 en stor mængde tilskuere. Deltagerne i festen fik ved aflevering af adgangskort udleveret et eksemplar af det trykte reglement, som nu var ændret lidt. Derpå blev damerne ledsaget til deres plads ved slusen.

Processionen med deltagerne opstillet efter en på forhånd udfærdiget liste satte herefter i gang. Listen havde forinden undergået nogle modifikationer. Foruden overdigegreven og digeinspektøren var konduktør Bruun, digekommitterede Sibbers og inspektør Thomsen, kancelliråd Kiær, branddirektør Michaelsen og kontrollør Hinrichsen udeblevet.

Ved ankomsten til slusegruben oplæste kogsinspektøren den forfattede historiske beretning, først på dansk og dernæst på tysk, da kogen har blandet sprog. Beretningen var skrevet på pergament og underskrevet af digegreve Nissen, hovedparticipanternes repræsentant og kogsinspektøren.⁶⁾ Der havde ikke været tid til at omredigere denne beretning. Derpå nedlagde kogsinspektøren beretningen i en dertil indrettet kobberkasse sammen med en fortegnelse over navnene på samtlige embedsmænd og de vigtigste officialer, der var ansat i digelaget. Desuden blev de to sidste nye aviser, henholdsvis 'Berlingske Avertissements Tidende' og 'Flensburger Zeitung', nedlagt i kassen. Derpå blev kassen tilloddet og nedlagt på det sted, hvor den skulle indmures.

Nu trådte regnskabsføreren for Tønder Vaisenhus frem og citerede et

dansk vers, at han efter gammel sæd og skik ville omspænde kogsinspektøren med det fornødne skødeskind.⁶⁾ Han udtrykte tillige det ønske, at den grundsten, der nu blev lagt, måtte blive grundstenen for et uforgængeligt værk. Derefter trådte hovedparticipant C.R.P. Angel af Bjerremark frem og overdrog den sølvkurske og hammer, der var fremstillet til dagen. Endelig trådte bestyreren af det Sönnikhusiske Fideikommis frem med cementkassen.

Kogsinspektøren indmurede kobberkassen med fem dertil afpassede mursten og udtalte, at det som følge af omstændighederne var blevet hans lod at lægge grundstenen til dette store værk, der efter kogens vilje skulle lægges med et godt sind mod oven og mod ned. Så ønskede han på hovedparticipanternes og egne vegne: At Herren ville bevare værket om ikke til dages ende, så dog ikke blot for os, men for efterkommere i en fjern fremtid. Hermed erklærede han grundstenen til det store værk for at være lagt.

Efter der var spillet en koral, holdt pastor Mømsen fra Højer en smuk tale over temaet: Når Herren ikke våger, da arbejder bygmesteren forgæves. Herefter sluttede han med en bøn, og orkesteret spillede igen en koral. Derpå oplæste en af murer-svendene på tysk en murer-tale på vers og udbragte et hurra for Frederikskog som bygherre. Kogsinspektøren stillede to kogs betjente som vagt. Bygmesteren havde stillet vagt for at overvære den senere fuldstændige tilmuring af grundstenen.

Festen i teltet

Derefter vendte processionen i samme orden tilbage til festteltet. Sluse-

gruben var lige som teltet festligt smykket med et stort dannebrogslag. Et opstillet stillads var prydet med grønt og blomster samt små røde og hvide flag, der viste slusebygningens profil, som den ville komme til at se ud. Hvad der tog sig smukt ud i processionen var murer- og tømrersvendene, der havde prydet deres vinkler og håndværksredskaber med røde og hvide bånd og blomsterkranse.

Ligeledes sås der dannebrogslag ved marketenderierne. Nogle entreprenører ved det nye havdige havde prydet deres vogne med små røde og hvide flag, uagtet de ikke var budt med til festen. Inspektoratet havde pålagt dem at holde deres arbejdere ved arbejdet. Endvidere havde man fundet det nødvendigt at standse

overfarten over strømmen denne dag, hvorved hovedparten af arbejderne var udelukket fra det sted, hvor festen holdtes.

Ca. kl. 2 samledes de indbudte deltagere til et festmåltid i teltet. De af-talte officielle skåler blev udbragt, hvortil knyttede sig takketaler fra forskellige. Kogsinspektøren, der dirigerede festen, udbragte først Hans Majestæt Kongens skål, idet han ytrede, at ved handlinger af stor symbolsk betydning vender sindet sig naturligt til store og ophøjede personer. Hans tanker vendte sig til den højeste i landet, den folkekære Kong Frederik VII, hvis skål blev drukket efter en fanfare og et nifoldigt hurra.

Under måltidet blev der tilsammen udbragt 18 skåler på dansk og tysk.

Murskeen fra grundstensnedlæggelsen.

Foto: Museum Sønderjylland, Kulturhistorie Tønder.

Foto: Privat

Frederiks Kogs segl.

Ved desserten blev der på skift afsunget henholdsvis danske og tyske viser.

Hermed hævdede kogsinspektøren taffelet. Navnlig den takketale kap-tajn von Chabert holdt på sin og detachmentets vegne for den gæstfrihed, hvormed de var blevet modtaget på egnen, havde bidraget til den livlige stemning.⁷⁾

Efter taffelet spadserede deltagerne på forlandet i det smukke vejr, hvorefter dansen begyndte i teltet og fort-

satte til over midnat. En stærk tordenbyge havde imidlertid indfundet sig og bidrog til, at man efterhånden skiltes.

I et andet telt for dem som, ikke officielt deltog i festen, var der fra formiddagen til hen ved midnat fyldt med mennesker, uden det kom til uorden.

Beskrivelsen af grundstensfesten sendte komitéen til 'Berlingske politiske Avertissements Tidende'.

Beskrivelse af sølvtøjet

I forbindelse med grundstensnedlæggelsen leverede guldsmed J.A. Bödewadt i Tønder to stempler med Frederikskogs våben formodentlig i sølv. For stemplerne betalte komitéen henholdsvis 19. januar og 17. marts 1860 otte og syv rigsdaler. Desuden leverede Bödewadt et laksegl med trykapparat til otte rigsdaler, som blev betalt 18. april 1860. De tre stempler var med dansk tekst, men eksisterer ikke længere.

Bödewadt fremstillede også en sølvmurske til slusefesten. Murskeen på 20 x 25 cm er trekantet med et skaft af ibenholt. På oversiden af bladet er vist en tegning af slusen med skibsfartssluse og de to sideløb. Ovenover står: EX MARINATUS. Derefter følger et tremastet skib med syv aks. Øverst ses en havgud med trefork, som styrer to havheste. Murskeen, der kostede 70 rigsdaler, blev betalt 5. september 1860.

Med Bödewadt som mellemmand blev der også fremskaffet en del andet tilbehør til slusefesten for 42 rigsdaler.

Drikkehornet fra digeindvielsen.

Foto: Museum Sønderjylland, Kulturhistorie Tønder.

ler. Bödewadt fremstillede tillige et drikkehorn i sølv. Det var ifølge 'Vest-slesvigs Tidende' tænkt som en gave til grev Arthur Reventlow, men det var næppe færdigt, da han rejste den 1. juni 1860. Drikkehornet, der er 32 cm højt, blev købt af kogsbestyrelsen for 200 rigsdaler og betalt den 5. december 1860.

På drikkehornets låg er indgraveret fire billeder: Pløjning med heste, kvæg på græs, høst af tagrør med segl og kørsel med hølæs. Nedenunder står: A. MDCCCLIX - MDCCCLXI - JULI XII. [1859-1861 12/7]

Under årstallene ses ni figurer i en buegang. Den ene er angivet som en Kimber (jyde) og en anden som en Frieser. De øvrige figurer kendes ikke. Nederst på hornet er vist scener fra bygning af havdiget. To arbejdere kører med en trillebør, én kører med et hesteforspand, mens én graver klæg. Bagved ses to mindre skibe og Neptun med trefork.

I hornets krumning ses en fuldrig-ger med teksten: EX MARINATUS. Desuden ses en kvindelig og en mandlig figur. På hornets spids står en hest. Foran hviler hornet på to hestefigurer. Bagtil ses en digearbejder iført træsko og med en spade.

Overtagelsen af diget

Den 12. juli 1861 besigtigede hele kogsbestyrelsen det nye havdige fra nord til syd og fandt byggeriet i orden, hvorved de reelt overtog diget. Denne dato står indgraveret på hornet. Der blev ikke holdt nogen festlighed ved overtagelsen.

Såvel murskeen som drikkehornet er i dag udstillet i sølvkammeret på Museum Sønderjylland - Kulturhistorie, Tønder. ■

Noter

- 1) Afvandingselskabet Rudbøl-Sydvesthörn stod for afvandingen af Rudbøl Kog og Guds Kog og ejede de gamle sluser ved Nørremølle.
- 2) Domænevæsenet er statens jorder i den nordlige del af Ny Frederikskog.
- 3) Kong Frederik VII var ifølge C. Rolfs bog fra 1926 indbudt til at nedlægge grundstenen, men han udeblev. Søgning i Rigsarkivet og i Landsarkivet for Sønderjylland har hverken bekræftet indbydelsen eller kongens afslag. Den 16. maj blev amtmand grev A. Reventlow inviteret til at lægge grundstenen. Der var arrangeret en stor modtagelse af overdigegreve Reventlow ved slusen. Hans afslag dagen før festen greb derfor meget forstyrrende ind i tilrettelæggelsen. Reventlow var i april blevet udnævnt til amtmand i Holsten fra 1. juni 1860. Pålægget om at melde afbud til festen er formentlig kommet fra ministeriet. De øvrige afbud blev enten modtaget tidlige, eller de indbudte udeblev. Der er næppe tvivl om, at en del af afbuddene skyldtes politisk uenighed.
- 4) Kogsinspætor Refslund var formand for og leder af kogen. Han var vistnok dansksindet.
- 5) Hovedparticipanter er jordejere, som ejede mere end 60 demat. I alt drejede det sig om tre personer.
- 6) Skødeskind er et slags forklæde af kalveskind.
- 7) Detachment er en mindre gruppe vagtsoldater.

Kilder

Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Tønder.
Højeregnsens Lokalhistoriske Arkiv.
Rigsarkivet Aabenraa.
Rigsarkivet København.
Steffen Riis, Kolding.

En sønderjysk kaptajns triste skæbne i Kapstaden 1896

Af Mikkel Leth Jespersen

Torsdag den 8. oktober 1896 går en mand og samler skaller på stranden 'Woodstock Beach' lidt uden for Kapstaden på Afrikas sydspids. Først får han øje på en hat, der ligger i sandet. Dernæst ser han nogle fodspor, som løber ud i sandet nær vandkanten. Han mener, at fodsporene tilhører en ældre mand, der i den seneste tid har spadseret på stranden hver morgen. Der går omkring en halv time, så opdager skalsamleren liget af en mand, der ligger og flyder i vandoverfladen. Klokken er nu kvart i syv. Snart viser det sig, at den døde mand var Ditlev Damm, der havde boet i Kapstaden i en årrække, men stammede fra Aabenraa. I samarbejde med den sydafrikanske historiker Anne Clarkson har museumsinspektør ved søfartsmuseet i Aabenraa, Mikkel Leth Jespersen, fremgravet historien om Ditlev Damm og hans triste endeligt på en sydafrikansk strand.¹⁾

Døden

EFTER SIN UHYGGELIGE opdagelse lod den afrikanske strandvandreren Christian October hed han - skaller være skaller og begav sig op til den lokale politistation, Woodstock Police-station, hvor han indberettede sine iagttagelser og det ubehagelige fund. Sammen med en politimand gik han tilbage til stranden og hentede den døde op på stationen. Som ventet var det liget af den ældre mand, som Christian October i den foregående tid havde set gå tur på stranden hver

morgen. Ditlev Damm var stået op hver morgen mellem klokken 5 og 6, hvorefter han havde lagt vejen omkring en lokal butik for at købe dagens udgave af avisen Cape Times.²⁾

Christian October kunne desuden fortælle, at den nu afdøde Ditlev Damm som regel havde stået for sig selv på stranden og skuet ud over vandet. Men det havde været på en underlig måde, som om der havde været noget i vejen med ham. Indtil denne morgen var han aldrig gået i vandet.

Dagen efter, den 9. oktober, blev Ditlev Damms lig obduceret. Obduktionsrapporten oplyser, at der var tale om en kraftig, ældre herre i alderen 50 til 60 år: Øjnene var lukkede, og den åbne mund indeholdt endnu rester af sand. Kroppen var i en velbevaret tilstand, og alle dele af liget var endnu fuldstændig genkendelige. På brystet havde den døde gåsehud. Hjertet og andre organer så forholdsvis sunde, at lægen var af den klare opfattelse, at manden var død af luftmangel (Asphyxia) forårsaget af drukning.³⁾

Da der senere dukkede et selvmordsbrev op, stod det klart, at der var tale om selvmord. Men hvordan var det kommet så vidt?

Kaptajnen

Ditlev Damm var født i Aabenraa i 1843 og var således 53 år gammel, da han døde i 1896. Han var opkaldt efter sin far Ditlev Damm (1804-1887).

Hans mor hed Christine Gertrud Sophie Johanne Damm, født Callesen (1818-1887).⁴⁾ Faderen var købmand, og familien ejede ejendommen Ramsherred 36 i den nordlige ende af Aabenraas forretningsstrøg. Det var efter alt at dømme her, Ditlev Damm voksede op.⁵⁾ Som så mange andre drenge i sejskibstidens Aabenraa stak han formentlig til søs efter konfirmationen. I de følgende år må han have avanceret for så til sidst at blive kaptajn.

Hvordan Ditlev Damms karriere mere præcist forløb er uvist, men familiens gode økonomiske og sociale stilling i Aabenraa har formentlig hjulpet ham godt på vej. Det var kun et fåtal af de mange drenge fra egnen, der prøvede lykken til søs, som endte

med at kommandere deres eget skib. Nogle mistede livet på søen, andre avancerede aldrig højere end til matros, mens endnu andre søgte over i andre erhverv. Vejen til positionen som kaptajn krævede både evner og penge, og de fleste kaptajner var opvokset i velhavende hjem med fædre, som selv var kaptajner.

I disse år sejlede Aabenraa-skibene jorden rundt: Rio de Janeiro, Valparaiso, San Francisco, Hongkong og Kapstaden var nogle af de byer, søfolkene stiftede bekendtskab med. De fleste opholdt sig kun i havnebyerne i nogle dage, uger eller måneder, mens enkelte bosatte sig i kortere eller længere tid. Blandt de Aabenraa-søfolk, der slog sig ned i det fremmede, var Ditlev Damm.

Nogenlunde samtidigt sort/hvid-fotografi af stranden, Woodstock Beach, hvor Ditlev Damm tog sig af dage i efteråret 1896. I baggrunden til højre ses rigningen på et par store sejskibe, som ligger for anker ud for Kapstadens havn.

Umiddelbart efter Ditlev Damms død oplyste hans enke, at han havde været i Kapkolonien i ca. 40 år. Det er nok lige lovligt højt sat, da han i så fald var blot 16 år gammel, da han kom til Kapstaden. Inden da skulle han være blevet kaptajn, hvilket ikke er sandsynligt. Han er formentlig først kommet til Kapstaden i løbet af 1860'erne eller 1870'erne, hvor der opstod tætte kontakter mellem Aabenraa og det sydlige Afrika. Da var området kommet ind i en betydelig økonomisk udvikling på grund af rige diamantfund i det sydafrikanske indre, omkring minebyen Kimberley. For langt de fleste lykkejægere gik rej-

sen til diamantminerne gennem Kapstaden. Først nu var der noget for skonnerterne fra Aabenraa at komme efter i Sydafrika.⁶⁾

Under alle omstændigheder havde Ditlev Damm tilbragt 20-30 år i Sydafrika, hvor han således havde levet det meste af sit voksenliv.

Albion Hotel

Efter Ditlev Damm havde slået sig ned i Kapstaden, åbnede han Albion Hotel. Ved denne tid sejlede der en del Aabenraa-skibe i området, og man kan forestille sig, at hotellet blev søfolkenes samlingssted, når de opholdt sig i Kapstaden.

Akvarel af skonnerterbriggen 'Julie' af Aabenraa for fulde sejl ud for Kapstaden. Det tyske keiserflag vajer fra den bageste mast, og i baggrunden til venstre ses Taffelbjerget med den karakteristiske flade top. Billedet er malet i Sydafrika af en kunstner ved navn T. Williams. Ditlev Damm kom formentlig til Kapstaden om bord på et af de forholdsvis mange Aabenraa-skibe, der sejlede på byen i 1860'erne og 1870'erne. 'Julie' sejlede på den sydafrikanske kyst i årene omkring 1880 og var ejet af tidens største Aabenraa-reder, Gustav Raben.

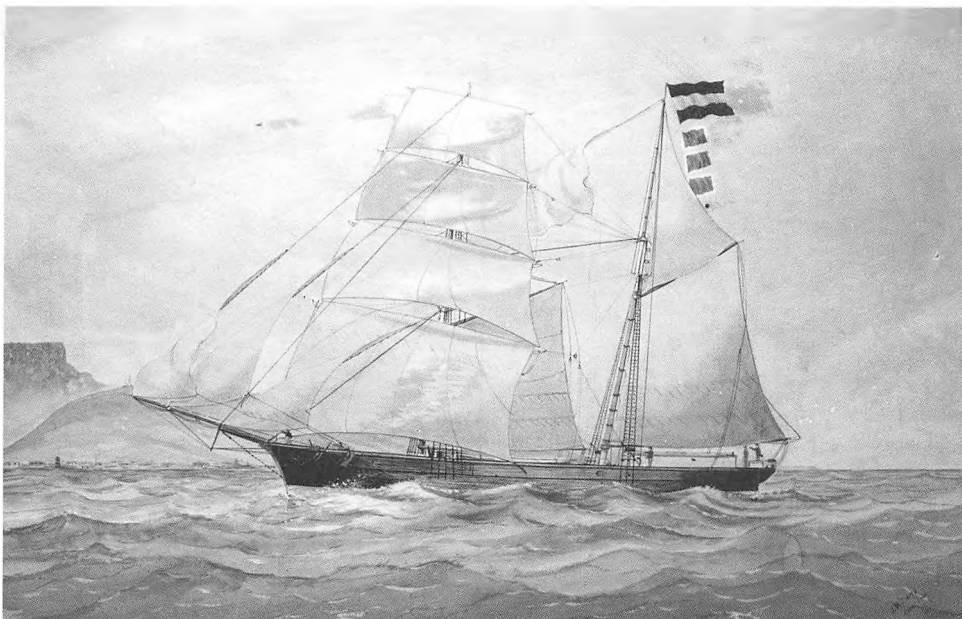

Foto: Anders Hartvig, Museum Sønderjylland - Arkæologi Haderslev.

Foto: Museum Sønderjylland - Kulturhistorie Aabenraa

Et fotografi fra slutningen af 1870'erne viser Ditlev Damm i muntert selskab med en gruppe kaptajner fra hjemstavnen. Blandt dem var Johan Peter Petersen, bedre kendt som Diamant-Petersen. Han tjente både penge ved fragtsejlad på Kapkysten og ved handel med diamanter i Kimberley, inden han vendte hjem og slog sig ned i Aabenraa omkring 1881.⁷⁾

Den mest udførlige skildring af Aabenraa-søfolkene i Kapstaden findes i bådsmænd Søren Møllers farverige erindringer. Han omtaler ikke Ditlev Damm, men fortæller om de mange Aabenraa-søfolk, der kom til Kapstaden i midten af 1870'erne. Søren Møller nævner også flere af sine landsmænd, der bosatte sig i byen i kortere eller længere tid.⁸⁾

I første halvdel af 1880'erne ophørte Aabenraa-skibenes sejlad på Sydafrika, og Ditlev Damm har måttet finde andre kunder end kaptajnerne fra hjembyen. På bevarede reklame-

Personerne på fotografiet er primært Aabenraa-kaptajner i Kapstaden, pøene i tøjet og i godt humør, som man kan forestille sig dem, når de mødtes på Albion Hotel. Den store mand i bageste række er Ditlev Damm, stående længst til venstre er Diamant-Petersen, ved siden af ham står Hans Christian Damm og længst til højre står Carl Emil Lund. I midten til venstre sidder J. Christensen fra Rinkeby og til højre sidder Frits Tychsen. Siddende på hug forrest til venstre er Mattæus Krag fra Løjt og ved siden af ham sidder kaptajn Jensen fra Aalborg.

brikker for hotellet, kan man se, at stedet blev markedsført som et tysk familiehotel, hvor man kunne købe øl fra indehaverens fødeby: 'Agent für Apenrader Bier', står der. Det fremgår også, at Den Skandinaviske Forening holdt til i Albion Hotel, og at ejeren var kaptajn Ditlev Damm.

I 1879 giftede Ditlev Damm sig

ALBION HOTEL
Deutsche's Familien-Hotel
ersten Rauges.

1891. H. H. W. M. Propr.

Corner of HOUT and BUITENGRACHT STREETS, CAPE TOWN.

Bahnhof, Telegraphen- und Postamt, Omnibus nach den Docks, Pferdebahn von und nach Sea Point und den Gärten in nächster Nähe des Hotels.

Agent für Apenrader Beer.

First class Family Hotel.
Private Sitting rooms.

In the neighbourhood of the Railway Station, Telegraph and Post Office and the Omnibus Station to the Docks, and Trams Cars to and from Sea Point and Gardens passing close by.

Agent for Apenrader Beer.

Den Skandinaviske Forening er i ALBION HOTEL.

Tysk-, engelsk- og dansksproget reklamebrik for Ditlev Damms Albion Hotel - et tysk familiehotel af førsteklasse. Centralt placeret med gode transportforbindelser og 'Agent for Apenrader Beer'. Endelig oplyses det, at Den Skandinaviske Forening holder til i Albion Hotel. På bagsiden af sådanne brikker skrev Ditlev Damm sit selvmordsbrev til hustruen Laura Maria.

med Laura Maria, født Hansen, og samme år oprettede de et gensidigt testamente, hvori de havde indsat hinanden som enearvinger.

Ditlev Damm var ikke den eneste aabenraaer, der drev hotelvirksomhed under fjerne himmelstrøg i denne periode. I Singapore var hotellet Hotel de la Paix ejet og drevet af familien Loff fra Aabenraa. Også dette hotel var samlingssted for de sønderjyske søfolk, når de mødtes i det fremmede.⁹⁾

Konkurs

I løbet af 1880'erne og første halvdel af 1890'erne måtte Ditlev Damme optage det ene lån efter det andet. Hotellet gik ikke så godt, som man kunne ønske. Ifølge en senere avisomtale drak han en del, når han var i byen, så det er muligt, at denne til-

bøjelighed var en medvirkende årsag til, at det haltede med driften af hotellet. Den 1. september 1896 måtte han sælge hotellet for at betale sine kreditorer, og familien flyttede ud i en hytte i nærheden af Woodstock Station i udkanten af Kapstaden. Indtægterne fra salget rakte dog ikke til at betale kreditorerne, og Laura Damm fortæller, at det gjorde hendes mand tung om hjertet at skulle stå ansigt til ansigt med de personer, han skyldte penge.

Hoteldriften havde efter alt at dømme ikke blot været en måde, hvorpå han forsørgede sig selv og sin familie. Hotellet havde også været hans livsværk. Da det var væk, kunne han ikke længere se nogen vej frem, og på hans tidlige morgenture langs stranden må planen om selvmordet have taget form. I de sidste uger havde han

kun været en halv mand, skrev han i selvmordsbrevet til sin hustru Laura Maria. Han fortalte hende, at han elskede hende, og at han ikke kunne leve uden hende - havde hun villet forlade ham? Det hører vi ellers ikke noget om.

Endelig bad han sin hustru tage sig godt af deres tre børn, der var henholdsvis 13, 10 og 5 år gamle, da han døde i 1896. Ældst var datteren Christina Georgina Sophia Johanna, derefter kom sønnen William Ditlev Marco, og yngst var Charlotta Ida. Brevet afsluttes med følgende bøn: "Tilgiv alt, mange Hilsner fra Eders Fader og Mand, Ditlev". Brevet var skrevet på dansk på bagsiden af en række reklamebrikker for Albion Hotel markeret A, B, C, D og E. Derfor fik myndighederne udarbejdet en engelsk oversættelse af brevet, så de kunne læse det. En avis nævner fejlagtigt, at brevet er skrevet på tysk.

Laura Damm fortæller i en avisartikel, at ægteparret havde et godt forhold - "hun havde aldrig skænderier med sin mand, og hun havde haft et godt forhold til ham". Han havde aldrig truet med at tage sit eget liv.¹⁰ Ditlev og Laura nåede at være gift i 17 år. Den 12. oktober 1896 behandlede retten det testamente, som ægteparret havde oprettet tilbage i 1879. Hvad der derefter blev af Ditlev Damms efterladte familie, oplyser dokumenterne ikke.

Ditlev Damm var en af de mange Aabenraa-søfolk, der aldrig vendte hjem. Hans historie har hidtil kun været nævnt i en enkelt linje i kaptajn Hans Schlaikiers Aabenraas Søfarts Historie fra 1929, men ved et tilfælde dukkede de detaljerede oplysninger om hans liv og død op i Kapstadens arkiver.

Om end vi kunne have ønsket en bedre slutning på historien, så er det nu opklaret, hvordan det gik Ditlev Damm. Når man ser bort fra den triste slutning, er det tankevækkende, at man omkring 1890 kunne få skænket Apenrader Beer af en landgangen sejlskibskaptajn fra Aabenraa på Albion Hotel i Kapstaden. Historien er således endnu et vidnesbyrd om, at den verdensomspændende Aabenraa-søfart satte sig mange spor langt fra den sønderjyske hjemstavn. ■

Litteratur

Andersen, Erik Skifter: *Registrant over ejendomme i Aabenraa 1700-1920*. Aabenraa 2012.

Jespersen, Mikkel Leth: *Kaptajner og kolonier. Sejlskibstidens oversøiske Aabenraa-søfart*. Aabenraa 2014, side 239ff.

Jespersen, Mikkel Leth: *Diamant-Petersen. Kaptajn og diamanthandler i 1870'ernes Sydafrika*. Aabenraa 2011.

Kamphövener, Morten: *Borgerskaber i Aabenraa 1686-1867*, bd. I, Aabenraa 1974.

Schlaikier, Hans og Mads Michelsen: *Aabenraa Søfarts Historie*. Aabenraa 1929.

Noter

- 1) En kort version af denne artikel har været bragt i *Jydske Vestkystens Aabenraa* tillæg den 23. juli 2014, side 6-7.
- 2) *Cape Times* den 9. oktober 1896.
- 3) Cape Archives 1-CT 9-23 Damm.
- 4) Kamphövener, Morten (1974), bd. I, side 145.
- 5) Andersen, Erik Skifter (2012), side 57.
- 6) Jespersen, Mikkel Leth (2014), side 239ff.
- 7) Jespersen, Mikkel Leth (2011), side 58.
- 8) Jespersen, Mikkel Leth (2014), side 243f.
- 9) Jespersen, Mikkel Leth (2014), side 233.
- 10) *Cape Times* den 13. oktober 1896.

Benbrudslægerne fra Kolsnap

Af Andreas Johannsen

Benbrudslæger havde langt op i tiden en særlig status i Sønderjylland. Fhv. overlæge Andreas Johannsen har set nærmere på en af de mest kendte slægter, hvis sidste praktiserende medlem fortsatte frem til sin død i 2000.

GENNEM FEM generationer, fra 1780 til 2001, fungerede efterkommeren efter Peter Paulsen i Kolsnap som benbrudslæger (lægfolk, der behandlede knoglebrud og ledskred) i Sønderjylland.

På grund af Sønderjyllands vekslende nationale tilhørsforhold og dermed vekslende lovgivning, blev arbejdet i visse perioder betragtet som kvaksalveri (sygdomsbehandling uden autorisation), i andre perioder som lovlig sygdomsbehandling.

I Danmark var uautoriseret sygdomsbehandling forbudt ifølge Christian V's 'Danske Lov'. Bestemmelsen var gældende indtil 1935 med en let opblødning i 1794. Personer, der havde erhvervet sig en vis erfaring, kunne nu søge om licens til at behandle kirurgiske sygdomme. Universitetet i København uddannede indtil 1736 kun læger, der tog sig af medicinske sygdomme. Patienter med kirurgiske sygdomme måtte indtil da søge behandling hos barberkirurger (barberer, der havde lært at operere ved mesterlære) eller selvlærte behandlere (broksnidere og benbrudslæger).

I hertugdømmerne, hvor 'Jyske Lov' var gældende, og i tysk tid, hvor sygdomsbehandling var 'ein freies Gewerbe', var hvervet lovligt. Alle

kunne tage syge i behandling, blot dette blev meddelt den lokale fysikus. Det var ikke muligt at få en egentlig kirurgisk uddannelse her. For at råde bod på dette oprettedes i begyndelsen af 1800 en uddannelse for benbrudslæger og ledsættere ved universitetet i Kiel, hvor lægfolk kunne opnå licens til at behandle ukomplicerede (ikke åbne) benbrud og ledskred. Uddannelsen ophørte igen i 1853.

Da Sønderjylland kom under dansk lovgivning ved Genforeningen blev uautoriseret behandling forbudt. Dette var en økonomisk katastrofe for de behandlere, der havde en sådan virksomhed som hovederhverv. For at lette overgangen til dansk styre blev der indført en særlov gældende for Sønderjylland. Personer, der havde drevet virksomhed som lægpraktikant og som havde været bosat på stedet den 1. januar 1918, kunne søge om tilladelse til at fortsætte virksomheden. Fem ud af 19 ansøgere fik en sådan tilladelse. Tre af tilladelserne blev givet til medlemmer af Paulsen familien.¹⁾

I 1935 fik Danmark en ny lægelov, hvorefter uautoriseret sygdomsbehandling blev tilladt.

I. Johannes Paulsen (1780-1847)

Johannes Paulsen, der blev født juledag 1780, var søn af Peter Paulsen gift med Anna Cathrine Hjulsdatter i 'Høyset hus' i Kolsnap.²⁾ Som barn lærte han at læse. På et tidspunkt, hvor han var vogterdreng, fik han

foræret en gammel lægebog (Cyprianus), som han blev meget optaget af. Han foretrak at læse frem for at vogte kvæg og blev derfor regnet for en doven karl. Som ung kom han i snedkerlære og senere i barberkirurglære. Nu begyndte han at behandle syge, særlig folk med knoglebrud. Herefter blev han altid omtalt som 'Kolsnaps kloge mand'. I 1835 fik han af Sundhedskollegiet i Kiel tilladelse til at behandle udvortes sygdomme, formentlig efter en supplerende ledsæteruddannelse ved Kiels Universitet.

Han blev efterhånden en kendt behandler af knoglebrud og ledscred og oparbejdede en meget stor praksis med patienter fra hele Jylland og Slesvig. Større skader og patienter, der kom langvejs fra, blev indlagt på kroken. Han beskrev sine behandlingsmetoder og erfaringer i en bog.

Johannes tjente store penge og investerede fornuftigt. I 1840 ejede han

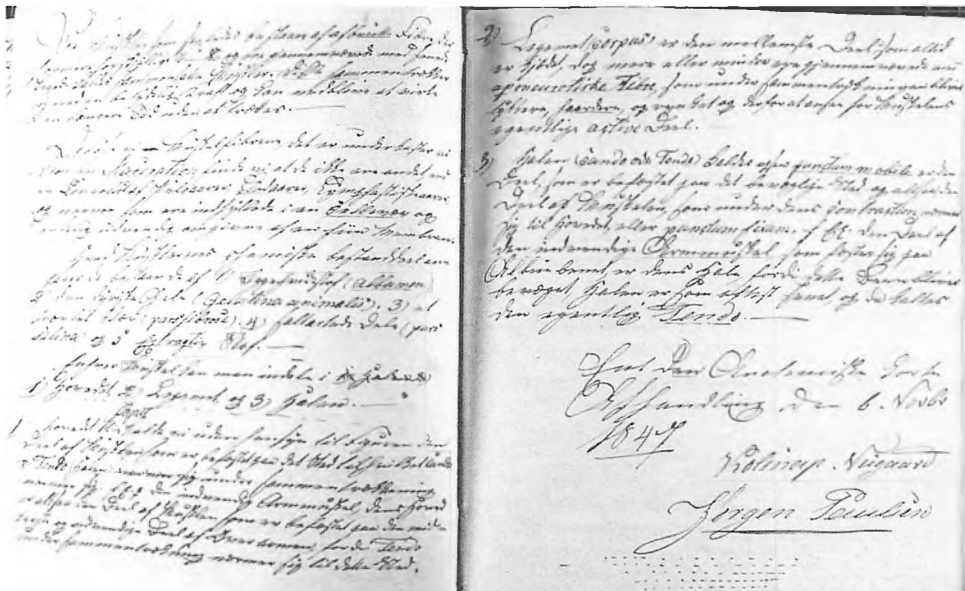
tre gårde på i alt 160 tdr. land på Kolsnapegnen (Nygård 76 tdr., Lindegård 54 tdr. og et landsted 29 tdr.). I sine sidste år blev han delvis skattefri som belønning for tjenester ved hoffet i Gottorp. Det fortælles, at han også behandlede Fredrik VII for en ankelskade.

Han døde i 1847 og blev begravet den 6. maj på Nustrup kirkegård. I kirkebogen omtales han som koncessioneret læge for udvortes beskadigelse.

II. Jørgen Paulsen (1812-1899)

Sønnen, Jørgen, overtog den ene af faderens gårde 'Lindegård' i Kolsnap i 1846, hvor han fortsatte faderens praksis. I 1853 supplerede han sin viden som ledsætter ved Kiels Universitet, hvor han i øvrigt var den sidste, der fik eksamen, inden uddannelsen blev nedlagt. Han lavede en afskrift af faderens bog og fortsatte behandlin-

Jørgen Paulsens afskrift af faderens bog 1847.

gen efter de samme principper.

Jørgen oprettede et lille hospital i Kolsnap, hvor han også behandlede andre sygdomme. Hans hovedfunktion, og det han blev kendt for, var imidlertid behandling af knoglebrud og ledscred.³⁾

Brud blev, efter at være sat på plads, bandageret med en forbindelse, der blev afstivet med tilskårne papstykker og forstærket med udskårne pinde fra cigarkasser. Ledscred blev ofte behandlet ved, at patienten blev bundet til en dør som modvægt til det træk, Paulsen udøvede, for at få ledet på plads.

En patient, der havde en krum og stiv arm efter et tidligere brud, har beskrevet, hvorledes en behandling hos Jørgen Paulsen kunne foregå.

“Jørgen undersøgte mig nøje uden at røre det ømme sted, og pludselig brækkede han min arm bagover, så jeg af smerter sprang helt op til loftet og gav et forfærdeligt brøl. Jeg var lige ved at besvime. Han havde været nødt til at brække armen op igen. Armen var gået af led og i den lange tid, der var gået, var der dannet brusk omkring leddet. - Min arm har siden været ligeså god, som før jeg faldt ned”.⁴⁾

Jørgen Paulsen døde den 6. juni 1899.

Tre af Jørgen Paulsens børn lærte at behandle. To, Christian og Jes, hjalp faderen indtil hans død og fortsatte herefter behandlervirksomheden i Kolsnap, medens den tredje, Johannes, flyttede til Vamdrup.

KOLSNAPLINIEN

III. Christian Paulsen (1840-1914)

Christian overtog slægtsgården ‘Nygaard’ i 1871. Sammen med broderen, Jes, og dennes børn førte han efter faderens død praksis videre indtil 1913. Han døde året efter, 74 år gammel. Ingen af hans børn lærte at behandle.

Foto: Kim Furdal/Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Benbrudslæge Jes Paulsens gravsted på Nustrup kirkegård.

III. Jes Jensen Paulsen (1848-1925)

Jes overtog 'Lindegaard' i 1871. Gården blev solgt i 1913, da samarbejdet med broderen, Christian, ophørte. Virksomheden blev herefter flyttet til et nybygget hus i Kolsnap.

Indtil 1920 hørte Nordslesvig til Tyskland. Her var sygdomsbehandling 'ein freies Gewerbe'. Han kunne derfor fortsætte arbejdet uden licens (autorisation), men i 1920, da regionen blev dansk, blev virksomheden ulovlig. Han skulle nu ansøge om dansk licens for at kunne fortsætte arbejdet. Jes havde et godt ry på egnen, og både amtslægen og amtsassessoren anbefalede hans ansøgning. Sundhedsstyrelsen var derimod usikker på, om ansøgningen kunne imødekommes. Jes havde fået en bøde i tysk tid for en fejlbehandling, og han var en ældre mand. Det endte dog med at han fik tilladelsen den 20. april 1921 med følgende begrundelse: "... Da manden er 72 år, vil han næppe længe gøre synderlig fortræd".⁵¹

Han døde i 1925 og blev begravet på Nustrup kirkegård. Jes Paulsen fik fem børn - tre af dem, Jørgen, Nis og Ellen, lærte at behandle.

IV. Jørgen Paulsen (1882-1971)

Jørgen blev uddannet snedker. Han hjalp til i faderens praksis indtil 1913, hvor han flyttede til Rødekro og startede egen behandlervirksom-

hed. I maj 1920 flyttede han til Tønder, hvor han søgte dansk licens. En bevilling krævede imidlertid, at ansøgeren havde haft praksis og bopæl på stedet den 1. januar 1918, og da Jørgen først var kommet til Tønder i 1920, fik han afslag på ansøgningen. Desuden havde Sundhedsstyrelsen en mistanke om, at han behandlede andet end ledskred og knoglebrud, fordi han havde tjent 2.910 kr. de første fem måneder, han var i Tønder, "... eftersom antallet af disse lidelser da måtte være usædvanligt stort i hans virkeområde, er der tvivl om, at en del af de opgivne patienter har lidt af andre sygdomme". Jørgen havde imidlertid ført et nøje regnskab og kunne bevise, at han kun behandlede knoglesygdomme. Efter en ny ansøgning vedlagt denne dokumentation fik han den 30. marts 1921 tilladelse til at praktisere i Tønder. I 1923 blev tilladelsen udvidet til også at omfatte hjemmebesøg.⁶¹ Jørgen Paulsen fungerede i Tønder til langt op i 1950'erne og muligvis til sin død 1971. Hans ægteskab var barnløst.

Foto: Privat.

Benbrudslæge i Tønder Jørgen Paulsen (1882-1971).

IV. Nis Paulsen (1875-1931)

Nis blev boende i Kolsnap, hvor han hjalp faderen og søgte om dansk licens ved Genforeningen. Amts-lægen, kunne ikke anbefale ansøgningen: "Han har ingensinde drevet selvstændig virksomhed som lægpraktikant, men kun bistået faderen. Han er en kraftig mand i sin bedste alder, der med lethed vil kunne tjene til sit udkomme på anden måde". Amtsassessoren i Haderslev gik derimod stærkt ind for en tilladelse. Han understregede blandt andet, at Nis henvis-te patienterne til sygehuset, når han ikke selv kunne klare opgaven. Desuden antog assessoren, at en væsentlig årsag til Nis Paulsens gode behandlingsresultater skyldtes hans personlige indflydelse på patienten - et argument som Sundhedsstyrelsen havde svært ved at forstå, da det jo drejede sig om behandling af knoglebrud og ledscred. Sundhedsstyrelsen indstillede derfor til Justitsministeriet, at der blev givet afslag. På grund af den kraftige anbefaling fra assessoren returnerede ministeriet imidlertid indstillingen og bad om at få sagen genovervejet. Sundhedsstyrelsen ændrede nu holdning og anbefalede tilladelse: "Man kan næppe behandle ham væsentligt anderledes end faderen".

I forbindelse med at han blev gift i 1922, ønskede han at starte egen praksis i Vojens. Amts-lægen var mod dette: "Der er ingen trang til at få en lægpraktikant i Vojens, hvor der bor en dygtig læge". Justitsministeriet af-slog derfor ansøgningen, hvilket ud-løste en kraftig reaktion på egnen, og da en række lokale borgere henvendte sig til ministeriet, fik han tilladelse til at flytte.⁷⁾

Nis Paulsen blev en meget søgt og populær behandler. I 1930 var han den største skatteyder i Vojens Kom-mune - Hans indkomst var højere end både lægens og dyrlægens.

Han døde i 1931 og blev begravet på Vojens kirkegård.

IV. Ellen Christiansen f. Paulsen (1886-1954)

Ellen, Jes Paulsens datter, hjalp til i faderens virksomhed, indtil hun i 1912 blev gift med Karl Marius Chri-stiansen. Sammen drev de en købmandshandel i Sommersted. Under Første Verdenskrig, hvor Karl Ma-rius var indkaldt til krigstjeneste, gik det ned ad bakke med forretningen, og det lykkedes ikke at få gang i den igen efter krigen. De flyttede derfor hjem til Ellens forældre i Kolsnap, hvor de oprettede en købmandshan-del i en tilbygning til faderens hus samtidig med, at Ellen genoptog ar-bejdet i hans virksomhed.

Ellen havde ingen planer om at praktisere selvstændigt, men da fade-ren døde i 1925 fortsatte patienterne med at søge hende. Hun havde aldrig fået licens til at praktisere og var der- for i juridisk forstand en kvaksalver. I 1933/34 behandlede hun en dame med stærke smerter i den ene arm. El-len mente, at den ene underarmsknogle var gået af led. Hun satte led-det på plads og forklarede damen, at leddet ville hæve kraftigt de næste par dage. Da det var tilfældet, hen-vendte damen sig til sin læge, der an-meldte Ellen til politiet for kvaksalve-ri. Hun fik en bøde på 65 kr. og ind-stillede herefter sin virksomhed. Det-te medførte en kraftig utilfredshed på egnen. Aviserne skrev om det urime-lige i, at hun ikke måtte praktisere, og

med sognerådsformanden i spidsen blev der startet en underskriftsindsamling på egnen. Sognerådsformanden rejste til København og afleverede 10.000 underskrifter til statsministeren (Stauning) med anmodning om, at Ellen måtte fortsætte sin virksomhed.

Sagen løste imidlertid sig selv. Den 1. januar 1935 trådte en ny lægelov i kraft, hvorefter kvaksalveri (uautoriseret behandling af syge) blev lovlig i Danmark. Ellen kunne herefter fortsætte sin praksis uden tilladelse - om hun benyttede sig af denne mulighed vides ikke.

Ellen døde i 1954. Hun blev begravet på Nustrup kirkegård.

V. Jes Paulsen Christiansen (1929-2001)

Ellens søn, Jes Christiansen, lærte faget af sin mor. Han overtog forældrenes købmandsbutik i Kolsnap og førte behandlertraditionen videre efter familiens gamle principper. Medens han undersøgte skaden, snakkede han om vejr og vind. Herefter blev et eventuelt brud sat på plads med et kraftigt ryk. Bruddet blev holdt på plads med tilklippede papplader, træskinner og et gazebind, overhældt med sprit. Han anbefalede ofte patienterne at henvende sig på sygehuset

dagen efter, for at sikre at bruddet sad rigtigt. Tilliden til Jes var imidlertid så stor, at patienterne ofte undlod dette og kun blev kontrolleret hos ham.⁴⁾

Jes døde i 2001. Han blev begravet på Nustrup kirkegård.

VAMDRUPLINIEN

III. Johannes Paulsen (1842-1913)
Johannes' far, Jørgen Paulsen (1812-1899), forudså, at benbrudslægerne ville blive fortrængt af lægerne. Han besluttede derfor, at Johannes skulle være læge. Johannes startede på det

Foto: Kim Furdal/Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Gravsten på Vamdrup Kirkegård over benbrudslæge Johannes Paulsen, "reist af venner og taknemmelige patienter".

medicinske studium ved Kiels Universitet i 1862. I 1864 kom Sønderjylland under tysk herredømme, og i 1866 startede den tysk-østrigske krig. For at undgå at blive indkaldt til tysk krigstjeneste flyttede Johannes til København, hvor han året efter bestod tandlægeeksamen.

Som optant kunne han ikke vende tilbage til Sønderjylland, men fik i 1869 - på anbefaling fra Fysikus Madvig i Haderslev efter reglerne i 1794-loven - tilladelse til at behandle benbrud og forvriddinger i et par herreder umiddelbart nord for Kongeåen.

Han startede en behandlpraksis i Vamdrup, der var et jernbaneknudepunkt med gode togforbindelser. Tilrejsende patienter blev indkvarteret hos byens borgere.

Hans praksis voksede støt med pati-

enter fra hele Danmark og Slesvig. Flere gange flyttede han til større lokaler.

Han førte journal over alle behandlinger. Omkring 1900 behandlede han knap 2.000 patienter årligt, ca. 1.500 fra Danmark og 500 fra Tyskland. De mange patienter gjorde ham til en af egnens største skatteydere, og i 1904 byggede han et hospital med plads til 30 patienter i Østergade 30.

En tysk professor, Schmigelow, der i 1879 var vikar for Dr. Eliassen i Vamdrup, fortæller i sine erindringer om en jernbanearbejder, hvis fod blev stærkt beskadiget af være kørt over af en trolje.⁶⁾ Lægen foreslog, at foden blev amputeret, men patienten forlangte at blive behandlet af Johannes Paulsen. Lægen steriliserede foden og rensede såret. Paulsen satte

Artikel i en hovedstadsavis - ukendt år - om Kaj Jensens forelæsning på Rigshospitalet.

„Klog mand“ lød forelæsnings for lægerne paa Rigshospitalet

Sydjysk isenkremmer, hvis „lægeerklæringer“ selv forsikringsselskaberne tager for gode varer

Af Joh. Poulsen

Et velindfattet forelæsningsnotat, benævnt og maaltidstaler Kai Jensen i Vamdrup, er „klog mand“ i denne generation, og han har imponeret en kreds af læger ved paa et to gange sita tre timer langt møde at tale om sine særlige behandlingsmaader vedrørende benbrud, al indgaaende bredskab til liggelæser og maaltidstaler om benbrud, forvridninger, forvriddinger m. m.

Isenkremmer Kai Jensen var indbudt af overlege Boie — sammen med den kendte læge paa Rigshospitalet for længere tid tilbage — og jeg havde, naar han en forelæsningsaften al jeg var oppe til eksamen, en særlig sammenkomst, hvori der blev holdt en forelæsning fra Rigshospitalet, Hædering Hospital og Ortopædisk Hospital, havde jeg en klar fornemmelse af, at jeg „var belæst“.

Begyndte som ni-aarig

Der blev fra forældre side givet et stærkt forberedelse over min viden, og da man spurgte mig, hvem jeg havde lært mig min viden til, svarede jeg, at jeg aldrig havde lært en stavelse om disse ting, og at jeg kun bar mig bestialt gamle

elidte anatomiske atlas fra universitetet i Kiel. Efter mit længe forberedelse blev jeg udlidt over for praktiske demonstrationer, som jeg lærte.

Isenkremmeren i Vamdrup har patienter fra hele Danmark og for omkring 100 patienter har foretaget taget ham erklæringer for gode varer, naar en tilgivende patient er blevet behandlet for benbrud, rygledelse, forvridninger eller lignende, naar vedkommende en besværgelse til videre et lægebehandling i hjemmet, og Kai Jensen arbejder haand i haand med yngre læger.

Da Kai Jensen som ni-aarig spillede bold, lærte en ældre kammerat haanden, og denne lærte kammeraten fortæller, hvordan Kai Jensen bragte den paa plads med et sprøjte. Selve Kai Jensen gennem dette indtryk, med sin haand, hvordan han som forelæser sig et jævligt, som forelæseren ben sammen. Han havde tænkt det under holdning. Forældrene ville ikke have dem, og Kai Jensen, men det tvivlede Kai Jensen paa. Drengen kom paa Kai Jensen, som lægerne erklærede, sine Stryker har lægerne erklærede, at det var net ind sammen, og de belovede blot at lægge det i luge.

mig at begynde at arbejde mig gennem stillet til en lægeeksamen. Da jeg var yngre, overvejede jeg at sætte en fast macodukter, men skulle have lede stillet højt for mig og lægge mig til lægeeksamen, hvis han blev opgivet, for det ville koste 100.000 kr. at gennemføre den.

Efter forelæsningsnotatet erklærede Kai Jensen paa at afvikle sin store virksomhed for at rejse til Amerika og lade sig uddanne som kirurgpraktiker, og kirurgpraktikeren i Danmark stod han til med vand og dand. Da det midlertidig var op for ham, at kirurgpraktikere ikke ved mere om de faglige problemer, end han vidste, og han var stor dreng og modtog ham i moderne praksis, og han havde planer.

Han „klog mand“ i Vamdrup har bygget klare paa de privater, som ikke tilføjes, sidder, belæst og mer har skabt, og det er bl. a. de læ-

Kai Jensen

bruddene på plads og anlagde bandage. Lægen tilså sårene flere gange, hvorefter Johannes hver gang anlagde en ny bandage. Schmiegelow skriver: "Da jeg så patienten et par måneder senere, var sårene omtrent lægte. Det blev Paulsen som stod med palmerne, og det var den offentlige mening, at det var ham, der havde reddet patientens fod, skønt det gode resultat i første række skyldtes lægens omhyggelige antiseptik".⁴⁾

Paulsen blev indberettet til Sundhedskollegiet flere gange for at have overskredet sin bevilling, idet han ikke blot behandlede lukkede brud, som tilladelsen foreskrev, men også åbne brud og andre sygdomme. I 1875 behandlede han således en patient med et splintret skinnebensbrud. Da der gik betændelse i såret, blev patienten indlagt på sygehuset, hvor han døde et par dage senere. Sagen blev indberettet til Sundhedskollegiet, og den stedlige fysikus (embedslæge) blev pålagt at føre skærpet kontrol med Paulsen. I 1908 behandlede han gennem længere tid et åbent benbrud. Patienten var yderst dårlig og måtte indlægges på sygehuset, hvor han kom sig. Paulsens beretning om hændelsesforløbet slutter med følgende kommentar: "Jeg må sige, at det til slut her er gået så uforståeligt hurtigt galt med dette benbrud - noget som jeg endnu aldrig havde tænkt mig kunne ske".⁴⁾ Sagen sluttede med en indskærpelse om at overholde tilladelsen og en trussel om, at tilladelsen ville blive frataget ham ved gentagelsestilfælde.

Paulsen var en rolig og ligevægtig mand, der med utrættelig tålmod hørte på patienternes klager. Der findes talrige breve fra taknemmelige

patienter med beskrivelser af hans behandlinger og gode resultater.⁴⁾

Johannes Paulsen døde den 13. juli 1913. Han blev begravet på Vamdrup kirkegård, hvor taknemmelige patienter rejste en sten over ham. Stenen er i dag fredet.

IV. Jenny Jensen (1876-1966)

Johannes Paulsens datter, Jenny, startede som medhjælper i faderens virksomhed i Vamdrup. I slutningen af 1890'erne tog hun til København, hvor hun blev uddannet som massøse. Herefter begyndte hun selv at behandle knoglebrud - i starten som heltids medarbejder hos faderen, men efter hun i 1906 blev gift med isenkræmmer Jens Jensen på deltid.

Da faderen døde i 1913 søgte hun Justitsministeriet om autorisation og tilladelse til at drive hospitalet videre, hvilket blev afslået, hvorefter hospitalsbygningerne blev solgt. Hun fortsatte med at behandle hjemme indtil 1948. Også hun fik adskillige breve fra taknemmelige patienter.⁴⁾

V. Kai Jensen (1908-2000)

Kai, Jennys søn, hjalp moderen og overtog efterhånden mere og mere af arbejdet. I 1946 overtog han faderens isenkramforretning i Vamdrup. Her behandlede han patienter fra hele landet i et baglokale. Da forretningen blev solgt i 1984, fortsatte han med at behandle hjemme.

Han havde et godt samarbejde med lægerne. Patienterne fik altid en beskrivelse af den foretagne behandling med hjem til egen læge, og selv forsikringsselskaber accepterede hans 'lægeerklæringer'. Han opnåede at blive inviteret til at holde forelæsning om sin virksomhed for

lægerne på Rigshospitalet. Han fortsatte med at behandle indtil sin død i 2000. Kai blev begravet på Vamdrup kirkegård.

Med Jes Christiansen og Kai Jensen ophørte behandlertraditionen i familien. Det fortælles, at enkelte nulevende medlemmer af familien har lært at behandle, men kun praktiserer for familie og nære venner. ■

Noter

- 1) A. Johannsen: Særlov for kvaksalvere i Sønderjylland 1920-35. I: *Sønderjyske Årbøger 2008*, side 145-184.
- 2) Agerskov Kirkebog 1780.

- 3) K. Carøe: *Jyske benbrudslæger*. Aarhus 1920, side 41-44.
- 4) Jytte Maigaard: *Paulsen familien*. (Jytte Maigaard har samlet et stort materiale om familien Paulsen i et upubliceret skrift).
- 5) Sundhedsstyr. arkiv 1508-1920, Haderslev amtsark. J1989-1920, Justitsmin. ark. 5244-1920. Rigsarkivet.
- 6) Justitsmin. ark. 4439-1920, Sundhedsstyr. ark 1882-1920, Tønder amtsark.566-1920. Rigsarkivet.
- 7) Sundhedsstyr. ark. 319-1922, 1937-1922, 1508-1920. Rigsarkivet.
- 8) Erik Christiansen: *Folketælling den 5. november 1930 i Vojens Kommune*, side 46.
- 9) Anker Aggerbo: *Asklepios tjenere*, 1936. (Ref. efter note 4, side 35).

Ret og vrang om Rødding Højskole

EN LÆSER har gjort redaktionen opmærksom på, at der i Sønderjysk Månedsskrift nr. 3 - 2015 om de sønderjyske højskoler optræder flere faktuelle fejl om Rødding Højskole.

På side 88 i artiklen 'Højskoler i Sønderjylland de første hundred år' nævnes det, at Rødding Højskole startede efter 1920 med Erik og Elin Appel som forstanderpar. Erik Appel var gift med Herdis Høgsbro. Elin Appel var hans datter.

På samme side kan man læse, at den til enhver tid siddende forstander ejede gården. Dette forhold blev ændret 1952-53. Hans Lund var således forpagter af skolen og gården. Her kan man også læse, at Hans Lund var elev på Rødding Højskole, men Hans Lund har ikke været højskoleelev.

På side 119 i artiklen 'Her rejses en skole ... de sønderjyske højskolars bygningshistorie fra 1844 til i dag' står der: "... daværende forstander Niels Holck...", men Niels Holck har aldrig været forstander på Rødding Højskole. Det var hans kone Dorthe Esbjørn Holck, som var forstander.

Redaktionen beklager fejlene.

Stormfloden 3. januar 1976

Af Leif Hansen Nielsen

Stormfloden den 3. januar 1976 er det tætteste Sønderjylland i nyere tid har været på en stormflodskatastrofe.

Arkivar ved Statens Arkiver, Leif Hansen Nielsen, har fulgt de hektiske begivenheder, som de tog sig ud i politiets døgnrapport.

NYTÅRSAFTEN den 31. december 1975 havde været rolig i Tønder. Døgnrapporten fra ordenspolitiet fortæller om enkelte knuste ruder og ødelagte stakitter, væltede skraldespande samt nogle fjernede riste på gågaden, men i det store og hele kun det, man kunne forvente.¹⁾

Dagen derpå fornemmes lidt mat. Ganske forudsigeligt var der anmeldelser af den foregående aftenes hærværk. Af rapporten fremgår det, at betjentene om formiddagen tog en patruljetur rundt i byen for at observere eventuelt andet hærværk. Midt på dagen kørte man ned til Tønder H for at se, om en dreng fra København, der var stukket af hjemmefra, eventuelt skulle være med toget. Det var han ikke.

Først hen på aftenen, kl. 19.15, kom første egentlige opkald til vagthavende. Men det var også alvorligt nok: Der var blevet skudt gennem et stuevindue. Der blev optaget rapport. Senere på aftenen observeredes en mistænkelig finne, som "pillede ved" den lokale slagtermesters dør, og en tysk indregistreret bil med "tre unge mennesker", der muligvis kunne have noget med narkotika at gøre. Det viste sig dog ikke at være tilfældet.

Næste dag er aktivitetsniveauet end-

nu mindre: Falck-Zonen bad om assistance til en afspærring ved rastepladsen mellem Tyvse og Ellum, hvor to personbiler efter glatføreuheld skulle hjælpes op af grøften. Da betjentene kom tilbage, tilføjedes det lakonisk: "3 vogne er hjulpet på højkant. Ingen personskade. Ingen sager". Midt på dagen anmeldtes en bilbrand i Østergade. Det frivillige brandværn tilkaldtes, men ellers var der roligt.

Den lave aktivitet 2. januar kan hænges sammen med en kraftig snestorm, der den dag feg hen over landet og holdt folk inden døre. Den lokale avis kunne dagen efter berette om flere kuttere i havsnød, og at politiet i Ringkøbing i løbet af dagen måtte opgive patruljekørslen. Vejrudsigten for det kommende døgn var dog fortrøstningsfuld, om end lidt tvetydig: "I dagens løb omslag til nordvestlig og nordlig hård vind til stiv eller hård kuling og snebyger, men i øvrigt opklarende vejr". En slange havde dog sneget sig ind, idet næste afsnit lød: "Der er stormvarsel for Kattegat, Skagerrak, Vesterhavet, Helgolandsbugten, Tyske Bugt, Brunebanke, Doggerbanke, Fiskerbanke, farvandet ud for Jæren Lista".

3. januar 1976

Da vagthavende melder ind på politistationen i Tønder lørdag den 3. januar 1976 kl. 06.50 om morgenen, er alt roligt. Man har dog et vågent øje på vejr-situationen. Det har blæst kraftigt fra vest, og for en sikkerheds skyld dirigerer man en patruljevogn ud til

Højer Sluse for at skaffe et første-håndsendtryk ved Vadehavet. Overbetjenten kan melde tilbage, at vandet står ved digefoden, og at hele havneområdet er oversvømmet, men dog ikke værre, end at "patruljevognen (...) kan vendes". Nogenlunde samtidig indløber den første melding til vagthavende om et væltet træ på hovedvejen ved Bredebro. Man beder Falck-Zonen om omgående at fjerne træet.

Gennem telefonen får man bekræftet, at vandet ved Højer står højt, og vandstanden opgives til 2,25 meter. Politimesteren og vicepolitikommis-særen, der er den daglige leder af det lokale stormflodsberedskab, underrettes. 09.20 konstateres det "at alarm-lampen vedr. stormflodsvarsling er ude af drift. Ved eftersyn i komputer-

rummet konstateres, at computeren formentlig er ude af drift, idet en masse lamper lyser men konstant. Kystdirektør H.B. Sørensen, der [telefonisk] blev kontaktet, oplyste, at man var klar over defekten, og [at] man gennem Radio-Jespersen søger at få den i gang". Videre hedder det i døgnrapporten, at kystdirektøren i Lemvig er i kontakt med Meteorologisk Institut, og at han venter en prognose ved 11-tiden, hvorefter han vil kontakte politistationen i Tønder. Det konstateres, at "der blæser en orkan over Nordsøen".

Medens man er i kontakt med kystinspektoratet, meldes der om endnu et væltet træ. Denne gang ved Tinglev, og minuttet efter (kl. 09.21) er det galt med et tag og en gesims inde i Tønder by, der truer med at styrte ned. Ejeren

De værste oversvømmelser fandt sted mellem Koldby og Ballum, hvor eneste værn mod vandmasserne var landskabets naturlige højde. På billedet ses oversvømmelser langs kystvejen syd for Ballum, hvor adskillige gårde og huse fik ødelagt stueetagen. Efterfølgende er denne strækning langs Vadehavet blevet sikret med et såkaldt sommerdige.

Foto: Sønderjyllands Amt. Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

underrettes og får pålæg om at sikre og afspærre. Tyve minutter senere drysser tagsten ned et andet sted i byen. Her underrettes en muremester om at sikre og afspærre.

Uvejr trækker op, og et lynnedslag får tyverialarmerne på Tønder Museum og i Handelsbanken til at alarmere kl. 09.45. Lyset på politistationen blinker, og samtidig går strømforsyningen til radiostationen på Vongshøj. I døgnrapporten konstateres det: "Nødstrømsanlægget virker". En god time senere er den ordinære strømforbindelse atter genoprettet til Vongshøj.

Kl. 10.25 rapporteres der fra Rømø, at vandstanden ved havnen er 30 cm. fra at løbe op over kajen, og at vandet står ved dæmningens fod. Med kortere og kortere mellemrum indløber der rapporter om storm og stormflod. Kl. 10.40 rapporteres der om væltede træer to forskellige steder i politikredsen; 10.45 konstateres man, at brand sirenerne i Møgeltønder er gået i gang, det viser sig at være en kortslutning; 10.50 meldes det, at en elmast ved Møllehus er ved at vælte, og at ledningerne hænger ned over vejen. Elselskabet underrettes, og der opsættes afspærring. Grænsestedet lukkes efter aftale med tyskerne; 10.55 meldes der om stærkt stigende vandstand ved Højer og vindstyrke 10 med 11 i stødene. Samtidig konstateres det, at der er en stærk trafik ud mod slusen. Der etableres vejspærring. Få minutter senere er et tag ved Rudbøl ved at blæse af.

Ti minutter over 11 giver kystinspektoratet i Lemvig som lovet lyd fra sig. Meldingen går på, "at der ved eftermiddagshøjvande kan forventes en vandstand på ca. 4. meter over DNN [dansk normal nul]". Kystinspektoratet anmoder om, at samtlige digegre-

ver mellem Ribe og Tønder underrettes. Samtidig oplyser kystinspektoratet "at de nu kørte fra Lemvig med retning mod Tønder" i en hvid Citroën med nummer BB 56 505, og at de formentlig vil overskride de lovpligtige 90 kilometer i timen. De berørte politikredse bliver underrettet.

Fra Meteorologisk Institut meldes, at man arbejder på en prognose for de næste tre og seks timer. Resultatet vil ligge klar ved 13-tiden.

Samtidig kommer der flere meldinger om væltede elmast, flagstænger og træer. Fra Lakolk rapporteres det ca. 11.20, at kioskerne ved parkeringspladsen er ved at vælte om kuld. Man fornemmer, at mætningspunktet nærmer sig, for Rømø får at vide: "Vi kan ikke hjælpe". Kl. 12.00 beslutter man på politistationen i Tønder at indføre almindelig beredskab, dvs. første beredskabsniveau. Kl. 12.13 underrettes Danmarks Radio, og der gøres klar til udsendelse af forhøjet beredskab. Ekstramandskab indkaldes, og man går over til minutrapporing.

Der rettes atter telefonisk henvendelse til kystinspektoratet i Lemvig. Efter at kystdirektøren er kontaktet over biltelefonen, kan det oplyses, at der kl. 12.30, dvs. om ca. 10. minutter, kan forventes en vandstand på 4.15 over DNN, og at der ved højvandstide omkring kl. 15.00 kan forventes en vandstand på 4.88 over DNN. Da digerne ved Højer er dimensioneret til 4.60, er sagen ganske alvorlig, og der indføres øjeblikkeligt højeste alarmberedskab med varsling og evakuering af hele det stormflodstruede område, dvs. for alt under kote 5 meter og for en befolkning på mellem 15-20.000 mennesker.

Minutrapporten bliver mere og mere hektisk: 12.40 melder landbe-

tjenten på Rømø, at dæmningen er oversvømmet; 12.46 spærrer politiet i Skærbæk landsiden af dæmningen og landbetjenten på Rømø øsiden; 12.51 rekvireres civiforsvarskolonnen fra Haderslev til Løgumkloster; 12.53 starter evakueringen af sygehuset i Tønder; 12.55 meldes det, at norddiget på Rømø er sprængt; 13.05 er Rudbøl evakueret; 13.08 overskylles diget ved Rejsby; samtidig er der personer, der nægter at lade sig evakuere; 13.13 er diget ved Emmerlev Klev ved at blive overskyllet; 13.15 er man i fuld gang med at evakuere Tønder by; 13.21 melder digegreven fra Ballum, at han frygter digerne "går"; 13.22 er der gennembrud på diget 500 meter nord for Rømdæmningen; 13.24 meldes det, at vejen mellem Koldby og Rejsby er oversvømmet, og 13.44, at kreaturer drukner ved Koldby; 13.45 rapporteres det, at Ballum by er oversvømmet; 13.50 går vandet over diget syd for Kammerslusen; 14.02 er vandet gået over digerne ved Astrup; 14.05 kommer der en ny prognose, der forudser, at vandet om to timer vil være 5 meter over DNN; 14.07 meldes det fra Højer, at vandet pisker hen over digerne; 14.10 sendes hjemmeværnet til Emmerlev, hvor der snart forventes brud; 14.11 evakueres en del af det sydlige Højer; 14.19 melder Blåvand Radio, at fiskekuttere har revet sig løs i Rømø Havn og driver mod sikringsdigerne.

Men lige før kulmination (højvande) sker miraklet. Kl. 14.21, og det vil sige ca. en time før højvande, meldes det fra Ballum Sluse, at vandet ser ud til at falde. 30 kilometer længere sydpå kæmper man dog stadig med vandmasserne, og 14.33 er der et regulært digebrud ved Ny Frederikskog, men kl.

14.43 oplyses det fra flere patruljer, at vandet nu er begyndt at trække sig tilbage, og 14.47 kan det konstateres, at vandet er faldet ca. en meter på Rømø ved Juvre. Kl. 16.08 afblæses alarmberedskabet.

Og derefter

Så vidt døgnrapporten fra politistationen i Tønder. I det store og hele fungerede beredskabet: Der blev iværksat alarmering og evakuering; Tønder by med ca. 8.000 indbyggere var rømmet inden for 1 1/2 time; skoler, haller, forsamlingshuse i oplandet blev inddraget; Civilforsvaret blev tilkaldt, digegrever, hjemmeværn og lokale brandværn arbejdede på højtryk med rapportering og alarmering; Søværnets Operative Kommando var alarmeret og parat til at hjælpe; DSB havde kørt et evakueringstog frem til Visby lige nord for Tøndermarsken; landsdelens sygehuse var blevet anmodet om at holde sig i beredskab og så videre.

Men når man læser døgnrapporten fra Tønder, sidder man med en fornemmelse af, at det næppe var gået, som det gjorde, hvis der ikke havde været et beslutsomt lokalt stormflodsberedskab på politistationen i Tønder. Det var derfra, initiativet udgik. Det var derfra, "man for en sikkerheds skyld" om morgenen kørte ud til diget og fik det første "stormflodsvarsel"; det var derfra, man ringede til Kystinspektoratet i Lemvig og fortalte om den defekte computer; det var derfra initiativet til almindelig beredskab blev iværksat, og det var som følge af en telefonopringning derfra, at Kystinspektoratet (tids nok?) indførte alarmberedskab. - Men naturligvis var planerne for alarmberedskab udarbejdet og lå parat til at blive fulgt.

Digebrud formentlig på Rømø lige nord for Rømødæmningen.

Foto: Sønderjyllands Amt. Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Det, der ikke burde kunne ske, var lige ved at ske. 'Der grote Mandrænke' fra en svunden tid kom i erindring med tusindvis af omkomne og forsvundne kirkesogne. Reelt set var det dog mange år siden, der sidst havde været fare på færde ved vadehavskysten. I 1953, da omkring 2.000 mennesker omkom i Holland, og i 1962 da store dele af Hamborg blev oversvømmet, slap Tøndermarsken nådigt. Man skal helt tilbage til 1825, før en stormflod sidst havde krævet menneskeliv i større stil på den sønderjyske vestkyst.

Men det var fortid. Den 3. januar 1976 havde givet stof til eftertanke: For det første var der en åbenbar mangel på reelle varslingsredskaber. Kystinspektorets varslingscomputer i Tønder var ude af drift, og der var intet personale på politistationen i Tønder, der kunne betjene maskinen. Den blev først vækket til live, da personale fra Lemvig nåede frem, og da var det vel nærmest ligegyldigt med stormflodsvarsler. Hele problemstillingen blev aktualiseret af, at Kystinspektorets blot to år tidligere - og under lokal protest - var blevet flyttet fra Tønder til Lemvig. Kystinspektorets direktor,

H.B. Sørensen, afviste dog pure kritikken. I dagbladet Vestkysten udtalte han den 5. januar 1976: "Kystdirektoratet havde simpelt hen ikke i sin tid nedlagt kontoret i Tønder, før det var helt sikker på, at vi havde adgang til bedre prognosemetoder end dem, Tønder-computeren kan levere ... Uanset tekniske problemer ved Tønder-computeren lørdag, havde det i øvrigt intet ændret ved varslingsstidspunktet el. lign., der jo helt kom til at gå på tværs af de forudlagte dispositioner. Den helt ekstraordinære vejr-situation kunne ikke forudses, men Tønder-computeren er ikke i dag vort vigtigste hjælpemiddel. Det er de 6-timers prognoser, som Meteorologisk Institut nu leverer os i Lemvig, og det var da også på basis af dem, jeg - på vej i min bil fra Lemvig mod Tønder - i Skjern beordrede omgående stormflodsalarmering ...".

For det andet viste situationen, at kommunikationen hen over grænsen havde ladet meget tilbage at ønske. Et digebrud ved Ny Viddingskog syd for grænsen, der reelt set kunne have åbnet op for hele Tøndermarsken, var ikke kendt nord for grænsen! Heldigvis

*Ballum efter
oversvømmelsen.*

blev bruddet stoppet af det lokale beredskab, inden katastrofen indtrådte.

Op for det tredje blev det klart, at det gamle Højer dige fra 1861 havde sin begrænsning. Stormfloden den 3. januar gav med overbevisning ny næring til planerne om en udbygning af diget. Diskussionen var langt fra ny, og så sent som i statsministerens åbningstale til Folketinget, havde der været en passus om øget digebeskyttelse i Sønderjyllands og Ribe amter. Derfor var det heller ikke problematisk for statsministeren inden afrejsen til Tønder den 4. januar at udtale: "Det er klart at de begivenheder, som vi har oplevet i de sidste døgn, påvirker regeringen. Jeg ønsker sagen rejst i morgen i regeringsmødet, og vi er indstillet på at fremme digesagen mest mulig". (Vestkysten 5.1.1976). I den hidtidige diskussion havde et af stridspunkterne været, hvorvidt der skulle sættes på et fremskudt dige eller en forstærkning af de eksisterende diger ud for Tønder. Denne diskussion var til en vis grad blæst bort med stormfloden. Arbejdet

på det fremskudte dige begyndte i 1979 og stod færdig med den nye Vidå Sluse i foråret 1981.

Siden har der flere gange været tryk på de sønderjyske diger. 24. november 1981, blot et halvt år efter, at det nye fremskudte dige stod færdigt, blev der målt en vandstand på 4,97 meter ved Højer og på 5,01 meter ved Ribe. I 1990 og 1991 var det igen galt, og ved stormen 3. december 1999 blev der målt den hidtil højeste vandstand ved Ribe på 5,12 over normalen. Det fremskudte dige ved Højer har en højde på 7,45 meter og er dimensioneret til at kunne klare en stormflodsvandstand (dvs. med bølger) på 5,35 over DNN.

Kilder

Døgnrapporten fra Ordenspolitiet i Tønder samt diverse aviser.

Noter

1) Artiklen har tidligere været bragt i 'Fra Krag til Krølle-Bent. Historier fra de nyeste afleveringer til Statens Arkiver', side 99-104 (Statens Arkiver 2007).

Ringrendingsbanen ved Sønderborg Slot - Gamle lege i ny form

Af Niels Junggreen Have

I 2006 fik Sønderborg en ringrendingsbane ved Sønderborg Slot. Den ene af arkitekterne bag, landskabsarkitekt Niels Junggreen Have, fortæller om banen og dens muligheder.

RINGRIDNING og Sønderborg hører tæt sammen, og i 2006 blev Sønderborg en attraktion rigere, da en helt særlig bane blev indviet, knyttet til Sønderborg Slot. Umiddelbart hen langs slottets nordside, ud mod Kongekajen, blev der anlagt en 53 m lang og 4 m bred gruslagt bane, med diverse installationer. Det er ikke noget, man lige gør, helt tæt op ad et af Danmarks mest imponerende middelalderlotte.

Der var dog en god grund til at anlægge banen netop her, for der har i 15-1600-tallet på dette sted ligget, hvad der med et datidigt ordvalg blev kaldt en ringrendingsbane. Den kan skimtes på et kobberstik fra Resens Atlas 1677. Desuden har mange illustrationer og genstande fra Christian IV's tid også inspireret til den nye banes udseende. Men den endelige udformning af banen og dens regler er en nutidig fortolkning, designet af artiklens forfatter Niels Junggreen Have og hans bror Torkild Junggreen Have.

Ringrendingsbanen er dobbelt så bred som en nutidig standardbane. Den afgrænses på hver side med 18 hoftehøje balustre plus mellemliggende rækværk. Balustrene er slanke, runde søjler med en rund base. De runde

rækværker er monteret mellem toppen af balustrene. Alt er drejet i mahogni, malet i hvidt og dekoreret med tynde bemalede streger i rødt, blå, gult og grønt, der snor sig parallelt rundt i spiralform. På toppen af de lodrette balustre og på enderne af de vandrette rækværker er monteret kraftige samlebeslag af poleret bronze.

To steder langs banen, integreret i rækværket, er opstillet fem meter høje søjlepar. De fungerer som galger med snore tværs over banen, beregnet til at bære en speciel slags ringe, der rides efter. To steder midt på banen står en enkelt, lavere søjle, hvor der på toppen anbringes en figur, som også kan bære en ring. Alle seks søjler er runde, drejet i mahogni, malet i hvidt og dekoreret ligesom balustre og rækværk. På toppen af alle søjler er monteret en krone udført i messing. Baserne til søjlerne er firkantede, med profileringer efter 1600-tals former.

Vi har konstrueret en ny type ring, inspireret af 1600-tals ringe. Den ny ring har samme størrelse ophængsflap som standard ringrendingsringe og sættes op i en standardholder. Men selve ringene er meget større, ti cm i diameter. I stedet for moderne ringes ene hul er de nye ringe forsynet med fem huller: Et centralt hul, med samme dimensioner som moderne ringe, og fire perifere, aflange huller. Der kan laves regler, som f.eks. siger, at der gives point efter, i hvilken rækkefølge de fem huller spiddes

på lansen i fem gennemridninger af banen. Det centrale hul er fra 22 mm ned til det allermindste, der er fem mm lille. Typisk males ringene hvide på den ene side og sorte på den anden side, med sort som den vanskeligste farve at se hullet i.

Ved indvielsen af ringrendingsbanen i oktober 2006 var de to midterstillede søjler højere end nu og monteret med en ny type mål for rytternes lanser. Inspireret af tidligere tiders Quintan-løb, hvor der skulle stødes til en figur eller en genstand, der kunne bevæge sig, havde vi udtænkt en lille kugle, der skulle rammes. Den polerede stålkugle var ophængt med magnet i bunden af en lodret, kraftig fjeder. Der skulle rammes præcist på midten af kuglen for at få den til at slippe, og det lykkedes indimellem for de dygtigste ryttere.

Men kuglen kunne få så meget fart på i uberegnelige retninger, at den kunne risikere at ramme tilskuerne. Derfor måtte denne nye type leg erstattes af noget mere sikkert. De midterste to søjler blev skåret noget ned i højde, og på toppene blev der monteret to store figurer af en stiliseret

hane i mange farver. I hanernes hageapper af læder er integreret magneter, der bærer ringrendingsringe, som skal tages med lansen.

De oprindelige renæssancelege indeholdt nemlig også elementer som f.eks. 'hovedrenden', hvor lansen blev stukket i Morian-hoveder i form af livagtige 'tyrkerhoveder' med turban eller umiskendelige sorte 'negerhoveder'. Selv om det nok kunne have skabt ekstra interesse for banen, valgte vi disse elementer fra, ikke mindst under indtryk af begivenhederne i 2005-6, kendt som 'Muhammedkrisen'. Der er dog intet i vejen for, at man kan opsætte andre ting, f.eks. et stort hvidkålshoved, på toppen af en søjle og bruge hovedet som et mål i en leg.

Alle trædele af banen er monteret på bundplader af galvaniseret stål, boltet fast til tilsvarende, nedstøbte beslag. Balustrene og rækværket tages normalt indendøre for vinteren, mens søjlerne bliver stående. Generelt har materialerne holdt sig godt igennem årene, men naturligvis er træ og maling forgængeligt.

En stor donation fra A.P. Møller

Foto: Niels Junggreen Have.

Den nye ringrendingsbane blev taget i brug i 2006 ved et festligt arrangement.

Foto: Niels Junggreen Have.

På vej mod hanen.

Fonden, sammen med betydelig støtte fra Slots- og Ejendomsstyrelsen og Sønderborg Kommune, gjorde det muligt at etablere ringrendingsbanen, til en pris på ca. 1,1 mio. kr. Ligeledes gav fredningsmyndighederne deres nødvendige tilladelser, blandt andet fordi jorden her er senere opfyldt uden arkæologisk interesse.

Det har vist sig, at den nye ringrendingsbane, som tænkt, står rigtig godt til det gamle slot. Ved etableringen blev der samtidig ryddet op i omgivelserne og fjernet noget skærmende, men unødigt beplantning. Nu ser man banen med baggrund af slottets kraftige murværk i fuld højde.

Dygtige håndværkere, trædrejere, malere, bronzestøbere og anlægsgartnere har bidraget til det færdige resultat. Idé, design og konstruktion er et samarbejde mellem Torkild og Niels Junggreen Have, hvor Torkild desuden har stået for store dele af udførelsen. Vi

er taknemmelige for at have fået denne meget spændende opgave, hvor vi også har skabt ringene, figurerne og mulighederne for de nye, gamle lege, der kan rides her som en levendegørelse af gamle traditioner.

Museumsinspektørerne Inge Adriansen og Peter Dragsbo kom med tanken og leverede, sammen med mange af de lokale, entusiastiske ringriderfolk en omfattende faglig og praktisk hjælp til dette spændende projekt, der ikke kunne være realiseret uden alle disse gode kræfter.

Ved indvielsen i 2006 blev der lavet en meget flot opvisning af dygtige ryttere udklædt i smukke dragter. Sidenhen er der organiseret mange flere lignende opvisninger, og Ringrendingsbanen har gennem de seneste ni år udviklet sig til at blive en turistmagnet med flere tusinde besøgende om året til de ugentlige opvisninger i turistsæsonen.

Michael Jebsen

Bert Becker: 'Michael Jebsen 1835-1899. Reeder und Politiker'. Eine Biographie, Verlag Ludwig, Kiel 2012. 856 sider, ill. Pris: 49,90 Euro - ca. 375 kr.

I denne omfangsrige biografi er det lykkedes forfatteren Bert Becker på imponerende vis at sætte Michaels Jebsens indholdsrige liv som både reder og politiker ind i 1800-tallets internationale sammenhæng, dog uden at underprioritere betydningen af hans familiære rødder.

Den i Aabenraa fødte Michael Jebsen (1835-1899) stammede fra en af byens skibsrederfamilier og voksede op i en tid, hvor byens skibsværfter byggede træskibe, som med deres overvejende lokale besætninger var et velknt og respekteret syn i havne rundt om i verden. Michael Jebsens karriere til søs startede som skibsdreng og sejlmagerlærling. Som kaptajn samlede han erfaringer i den sydamerikanske kystsejlad og i de sydøstasiatiske farvande. Fra 1874 til 1882 var han flådemanager hos firmaet Krupp, men allerede i 1878 begyndte hans virke som reder med købet af damperen 'Signal'. I løbet af de følgende år voksede rederiets flåde, og med damperen 'Vorwärts' ankomst i Hongkong 1881 begyndte rederiets deltagelse i den østasiatiske kystsejlad og cabotagefart. Da man i Aabenraa stadig holdt fast i byens traditioner med at bygge træskibe, blev rederiets dampere overvejende bygget hos værfterne Howaldt i Kiel eller Blohm & Voss i Hamborg, og i disse byer fandtes også partrederiets største pengegivere.

Et synligt tegn på Michael Jebsens tætte tilknytning til hans hjemby Aabenraa var, udover at rederiet var registreret i Aabenraa, også hans valg af rederiflaget, hvor han brugte de tre makreller fra Aabenraas byvåben.

Som det fremgår af bogens titel, indtager også Michael Jebsens virke som lokalpolitiker, men også som nationalliberal medlem af den preussiske Landtag og Reichstag i Berlin, en stor plads i bogen. I Berlin var Michael Jebsen anerkendt som ekspert i den internationale handelsslads. Han var på tysk side dybt engageret i det dansk-tyske spørgsmål og i 1890'erne blandt ini-

tiativtagere til etableringen af Bismarckmonumentet på Knivsbjerg nord for Aabenraa.

Historikeren Bert Becker fra universitet i Hongkong har baseret sin fremragende fremstilling og de indlysende analyser af Michael Jebsens virke på et solidt fundament af talrige kildestudier i ind- og udland, bl.a. i firmaets egne arkiver. Han mestrer at navigere med sikker hånd i både de maritime, lokalhistoriske, familiære og politiske forhold og relationer. Bogen giver et både velfunderet og spændende indblik i Michael Jebsens virke som fremtrædende maritim personlighed og indflydelsesrig politiker.

Bogen, som inkl. diverse registre omfatter ca. 850 sider, er rigt illustreret. På trods af bogens komplekse indhold er sproget ikke for akademisk, og den er spændende læsning.

Bert Beckers formål med bogen er: "Jebsen nicht nur als deutschen Schiffsreeder mit weltweiten Verbindungen darzustellen, sondern ebenso als einen aktiv handelnden politischen Untermehmer der Industriellen Revolution im spezifischen Kontext seiner Zeit" (side 17). Dette er lykkedes Becker på fornem vis, og bogen kan varmt anbefales til både dem, som af lokalhistorisk interesse vil beskæftige sig med en af Sønderjyllands mest fremtrædende personligheder, men også til dem, som især er interesseret i Michael Jebsens internationale virke som "Agent von Globalität" (side 755). På grund af bogens høje videnskabelige niveau kan man kun ønske, at også engelsktalende læsere og forskere på sigt vil få adgang til dette fremragende værk.

Stefanie Robl

Slesvig-Holstens vadehavskyst

Dirk Meier, Hans Joachim Kühn og Guss J. Borger.: 'Der Küstenatlas. Der schleswig-holsteinische Wattenmeer in Vergangenheit und Gegenwart'. Boyens Buchverlag, Heide 2013. 192 sider, ill. Pris: 30 Euro - ca. 225 kr.

Ambitionen med bogen er at få formidlet, at den slesvig-holstenske vadehavskyst ikke alene er et enestående

men også gemmer et rigt kulturlandskab. Bogen har særligt fokus på det kulturlandskab, som havet to gange dagligt trækker sig tilbage fra, nemlig det der gemmer sig på vadefladerne mellem kysten, øerne og halligerne. Ligesom i Danmark har den tyske del af Vadehavet status af Nationalpark og er på UNESCOs verdensarvsliste. Udpegningerne er overvejende sket på baggrund af naturgrundlaget. Derfor er det vigtigt at få formidlet kulturlandskabet, som også er i en klasse helt for sig.

Forfatterne forklarer grundigt kystens topografi og geologi, nævner de historiske kilder hertil samt hvorledes kultursporene i landskabet er blevet og fortsat bliver dokumenteret. Dernæst gennemgås kultursporene i de enkelte områder: kystområderne ved Ditmarsken og Ejdersted samt i det nordfrisiske Vadehav - med absolut vægt på det sidste område, som strækker sig fra Ejdersted til Sild og Hindenburgdæmningen umiddelbart syd for den dansk-tyske grænse.

Bogen er rigt illustreret. Historiske kort, oversigtskort, modeltegninger og mange luftfotos underbygger tekstens pointe: nemlig at vise hvor stor en kulturhistorisk fortælling, der kan læses ud af landskabet: om udvinding af salt fra tørvene omkring halligerne, om bygning af diger og værfter, vandforsyning og meget mere. Især de mange luftfotos er virkelig en øjenåbner, for mange steder kræver det, at man kommer op i luften for at kunne se sammenhæng i kultursporene.

Vadehavet strækker sig imidlertid over tre lande, nemlig Holland, Tyskland og Danmark. Forfatterne til nærværende bog har derfor bedt en hollandsk kollega komme med hollandske perspektiver på vandets rolle ved kysten. Her kunne det have været interessant med et tilsvarende fra dansk side. Det ændrer nu ikke ved, at forfatterne kommer godt i mål med opgaven, som kan anbefales til alle, der gerne vil forstå Vadehavets kulturlandskab.

Anne Marie Overgaard

'Krigen i Haderslev'

Hans Vilhelm Bang: 'Krigen i Haderslev'. Eks-skolebrødre og -søstre blandt venner 1974-1984'. Eks-skoleprojektet, Haderslev 2014. 70 sider, ill. Pris: 100 kr.

Avantgarden og dens arvtagere forbindes ofte med hovedstadens og de største byers kunstscener. Det rådes der bod på i Hans Vilhelm Bangs bog om et - i enhver forstand - farverigt tiår i Haderslev. I bogen afdækker han, hvordan kunstnere som Richard Winther, Sven Dalsgård, Per Kirkeby, Ursula Reuter Christiansen, Henning Christiansen, Peter Louis-Jensen, Lene Adler-Petersen og Bjørn Nørgaard var med til at fyre op under kulturlivet i det sønderjyske i årene 1974-1984.

'Krigen i Haderslev' fortæller historien om de to kulturelle igangsættere Jakob Clausen og Peter Louis-Jensen. Jakob Clausen drev galleri i Sprøjtehuset på Slotsgrunden, hvor en del af periodens kunstnere videreførte ånden fra den nyligt nedlagte Eks-skolen. Han var også initiativtager til flere udstillinger på Haderslev Museum, hvor bl.a. Per Kirkebys glasmontrer med kager og Sven Dalsgårds omgang med Dannebrog skabte røre i den sønderjyske andedam. Peter Louis-Jensen blev drevet til Haderslev af en forelskelse og et ønske om luftforandring, men endte med at være initiativtager til flere store fællesprojekter og var i en måned i 1980 ansat som kulturkonsulent. Hans tilstedeværelse i byen var med til at trække både de tidligere Eks-skolebrødre og flere internationale navne til byen.

Ti års kulturelt pionerarbejde foldes ud i en forskningsmæssigt velfunderet og rigt illustreret bog, der desværre skæmmes af en meget mangelfuld korrektur. Det rokker dog ikke ved bogens status som et interessant og velkvalificeret forsøg på at bevare et stykke glemt dansk kunsthistorie - "ristede runer over en spændende og stadig inspirativ periode", som det hedder.

Kamma Overgaard Hansen

Landsbyer under lup

Af Kim Furdal

LANDSBYERNE er trængte i disse år. Det gælder ikke mindst dem, som ligger i den såkaldte udkant, dvs. langt væk fra København. Situationen er meget forskellig. Mange landsbyer har det godt, men der findes også landsbyer, som har det decideret dårligt og er i åbenlyst forfald. Holdningerne til problemerne er delte, men under alle omstændigheder er der behov for en fysisk planlægning, som afhjælper eller i det mindste afbøder konsekvenserne af den udvikling, som affolker landdistrikterne.

Det er også en problemstilling, som museerne må forholde sig til i de kommende år. Museerne skal ikke tage stilling til landsbyernes fremtid. Men der er et hastigt voksende behov for at beskrive landsbyernes kulturhistoriske bevaringsværdier, så der også bliver taget højde for disse i den fremtidige planlægning.

Det er økonomisk og arbejdsmæssigt umuligt at foretage en grundig og fyldestgørende undersøgelse af hver eneste landsby i Danmark. I stedet er der brug for en værktøjskasse, som gør det muligt for de danske museer at foretage en screening af landsbyerne, når kommunerne går i gang med en fysisk planlægning af en eller flere landsbyer. På den ene side skal værktøjet skabe et overblik over de vigtigste kulturfænomener og bevaringsværdier i landsbyen. På den anden side skal værktøjet være let at tage i anvendelse og ressourcemæssigt overkommeligt, hvis museerne skal bruge det. Værktøjet skal tillige afklare, hvorvidt der er behov for yderligere undersøgelser af landsbyen. En-

delig kan der være tale om en opfølgende dokumentation af bevaringsværdier, som er ved at forsvinde.

Som led i udviklingen af en værktøjskasse til screening af landsbyer vil syv danske museer i første halvdel af 2016 tage temperaturen på 14 landsbyer. Projektet består af fire dele. Der skal foretages en undersøgelse af landsbyens fysiske udvikling siden 1970 og dens nuværende situation. For det andet skal der foretages en kortlægning af landsbyen på digitale kort. For det tredje skal landsbyens befolkningsudvikling, erhvervsudvikling og foreningsliv undersøges. Endelig skal undersøgelsen vise, hvorledes beboerne bruger landsbyen og oplever livet i landsbyen.

De indsamlede data og oplysninger skal sammenfattes i en rapport om landsbyernes situation i 2016. Efterfølgende skal de indhøstede erfaringer bruges til at udarbejde en manual, som museerne kan tage i brug, når de skal kortlægge landsbyernes udvikling gennem de sidste 40-50 år og deres nuværende tilstand.

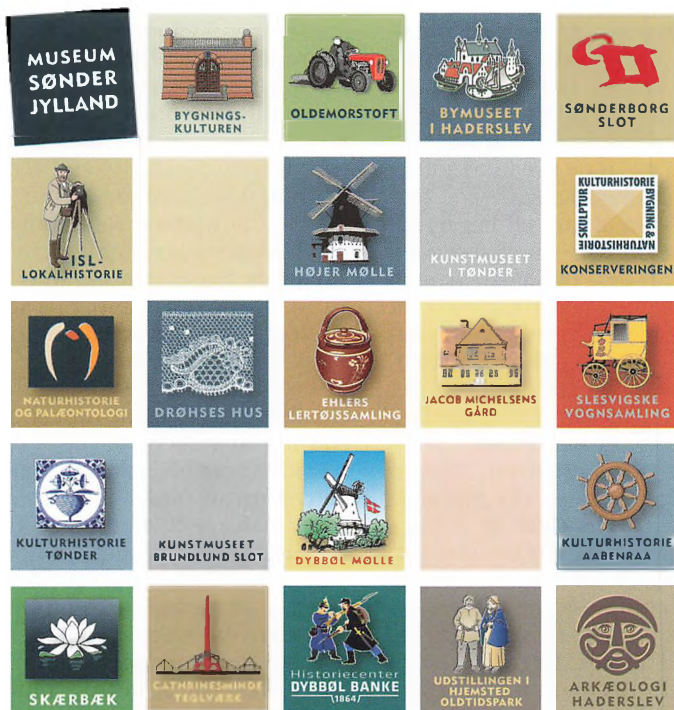
De deltagende museer er Vesthimmerlands Museum, Museum Lolland-Falster, Ringkøbing-Skjern Museum, Landbrugsmuseet Gl. Estrup, Lemvig Museum, Museum Thy og Museum Sønderjylland. I Museum Sønderjylland er det afdelingen ISL-Lokalhistorie, der står for projektet, og som i løbet af marts og april 2016 vil undersøge Løjt Kirkeby og St. Jyndevad i Aabenraa Kommune. Projektet har modtaget støtte fra Kulturstyrelsen.

Kunstmuseet Brundlund Slot
 16. jan. - 1. maj 2016 'Med parasol og pensel' - Egernsund, den glemte kunstnerkoloni.

Sønderborg Slot
 26. jun. - 28. feb. 2016 'Breaking News' - Pressebilleder fra 1864.

Kulturhistorie Tønder
 30. maj - 24. apr. 2016 'Guld i Tønder - Guldsmede i Tønder i det 20. og 21. århundrede'.

Kunstmuseet i Tønder
 7. nov. - 10. apr. 2016 'Gensyn' - Billeder af Per Bak Jensen.
 7. nov. - 10. apr. 2016 "The Tønder Project" - Designlever fra Det Kongelige Danske Kunstakademi udstiller.

Bliv løbende opdateret på

fortsat fra side 35

Skibe og våben i Nydam Mose

Flemming Rieck: 'Over sø og land - ofrede skibe og våben i Nydam Mose'. Museum Sønderjylland, Vikingeskibsmuseet, Nationalmuseet og Selskabet for Nydamforskning 2013. 176 sider, ill. Pris: 149 kr.

Anledning til denne bogudgivelse er Nydamselskabets ønske om at fejre 150-året for de første fund af jernalderskibe og våben i Nydam Mose. Samtidig er bogen med til at markere, at det er lykkedes lokale ildsjæle at bygge en nøje kopi af den kendte Nydam-båd. Det har taget omkring ti års intenst arbejde at bygge kopien.

I bogen præsenterer lederen af de seneste udgravninger i mosen, arkæologen Flemming Rieck, de overvældende fund, alt krydret med den spektakulære fundhistorie. Og det er i sandhed spektakulært, hvad mosefundene i Nydam giver os indblik i. Flemming Rieck skriver selv, at han maler med den brede pensel. Det er også nødvendigt for at nå omkring bare de vigtigste informationer fra fundene. Samtidig gør han opmærksom på, at de nye fund endnu ikke alle er kigget efter og analyseret færdigt. Hertil kommer, at kun en begrænset del af fundlagene i mosen er udgravet af arkæologerne. Derfor også den brede pensel.

Et naturligt mål med bogen har været at flette de ret mange udgravningskampagner og de historiske begivenheder i Grønselandet sammen i én beretning. Når det gælder Nydam, har netop nationalpolitik og arkæologi været tæt forbundne. En anden vigtig faktor i historien om Nydam har været de lokale kræfter, der gentagne gange får udvirket, at der graves videre i mosen, senest i 1990'erne. De får udvirket, at der bliver bygget en funktionsdygtig kopi af båden i naturlig størrelse.

Vi introduceres meget passende til bogens indhold ved at blive taget med på en sejltur op gennem Als Sund for så at gå i land ved 'Nydamstien'. Gennem de følgende mange afsnit fortæller Flemming Rieck med stort engagement og høj faglig indsigt om den kendte Nydam-båd, om de to andre både og om militærustyret, som ad flere omgange blev overgivet til mosen.

Bogen er letlæst, og pludselig opdager vi, at sidste side er nået, blandt andet fordi Flemming Rieck tilbagevendende i sine afsnit har sørget for at løfte en flig af, hvad læseren kan forvente i kommende afsnit. Flemming Rieck er på alle måder den rette person til at fortælle. Han har sammen med et hold af eksperter kunne udfritte fundenes overvældende informationer om jernalderens maritime krigsmaskineri under den romerske jernalder. Beskrivelsen af skibsbyggeskikken og skibsinventaret er fascinerende. Også for eksempel studierne af, hvordan man var i stand til at producere en række forskellige kvaliteter af snore, liner og tov, viser os en måske ikke overraskende verden af knowhow i datiden. Alt er fremstillet i hånden af bast fra træer, uden brug af roterende rebslageropstillinger, som vi kender det i nyere tid.

Nydam-fundenes mange udsagn og informationer kan f.eks. sagtens måle sig med vores fascination af moseligene fra ældre jernalder. Flemming Rieck holder heldigvis sit fokus på jernalderens krige og konflikter, som vi møder resultaterne af i Nydam. Andre sider af samtiden i jernalderens Sønderjylland ved vi mærkeligt nok ikke så voldsomt meget om endnu. Guldhornene er fundet ovre ved Tønder. Nærmeste kendte rigdomscenter med ladeplads ligger ved Gudme på Østfyn. Hvad foregik der egentlig på Sundeved på de tider? Hvor gemmer magtcenterne sig i det sønderjyske landskab? Hvor boede de betydningsfulde standspersoner i jernalderens Sundeved og omegn? Vi véd det endnu ikke præcist.

Lykkes bogen? Svaret er afgjort ja. Den henvender sig med sin populære stil til det brede publikum. Sproget er let tilgængeligt, dog ikke uden lidt mere indforståede fagudtryk hist og her. *Pars pro toto* og *in situ* kunne godt være noget, som Google vil blive spurgt nærmere om. Fotografierne er i mange tilfælde optaget af John Lee, Nationalmuseet. For at disse kommer til deres ret, kunne bogens format godt have været større. Bogen har fået en noget ligefrem titel, der meget fint beskriver, hvad det hele handler om, nemlig en krigsbåd fra jernalderen og kampen for dens overlevelse gennem 150 år siden 1863.

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte din lokale formand/kontaktperson:

Povl Solmer Frank
Svanevej 4
6500 Vojens

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7, Blans
6400 Sønderborg

Jens Andresen
Sølstedgårdvej 5
6240 Løgumkloster

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

Ringridning i Sønderjylland Af René Rasmussen

MODERNE RINGRIDNING udspringer af renæssancens ridderspil, der afløste middelalderens ridderturneringer. En af disciplinerne i disse ridderspil var 'ringrenden', hvor rytteren på en galopperende hest skulle fange en ophængt ring med spyd eller lanse. I princippet foregår det på samme måde i dag.

De første skriftlige kilder, der omtaler ringridning i Danmark, stammer fra årene 1545 og 1548, hvor Christian III arrangerede ridderturneringer i Kolding. Navnlige Christian IV's ringridninger var de rene udstyrsstykker og han selv en habil ringrider - i hvert fald i sine unge dage. Ved en ringridning i 1596 lykkedes det ham at få ringen på lansens 206 ud af 340 mulige gange.

Også ved fyrstehoffer i Sønderjylland blev der dyrket ringridning. På et stik fra 1680 ses en ringrendingsbane langs Sønderborg Slots nordfacade. Denne bane blev genskabt i renæssanceåret 2006 og bruges hen over turistsæsonen om sommeren.

Fra kongelige og adelige kredse bredte skikken sig til borgere og bønder. Her overlevede den i lang tid, og først i sidste halvdel af 1800-tallet uddøde skikken i det meste af Danmark. Men i Sønderjylland overlevede den.

Når ringridningen overlevede i Sønderjylland, så skyldtes det, at turneringerne blev sat i system af de store kredsringriderforeninger, som blev oprettet i slutningen af 1800-tallet. Sønderborg kom først med sin forening i 1888, dernæst fulgte Tønder i 1892, Haderslev Østeramt i 1894 og Aabenraa i 1896. Foreningsdannelsen på kredsniveau kom hurtigt til at danne skole. Der opstod snart en lang række lokale ringriderforenin-

ger. Hermed havde ringridningerne fået faste, organisatoriske rammer med vedtægter, bestyrelser og generalforsamlinger.

Ringridningen samlede folk på tværs af det nationale sindelag til sportslig kappestrid og folkefest. Ringridningen i Sønderborg var den største med ofte mere end 500 ryttere og 30.000 gæster. De tyske myndigheder støttede ringridningen, som de mente virkede assimilerende. Af samme grund så den danske bevægelse på dem med mistro. For selvom kredsringriderforeningerne selv mente sig neutrale, så fik ringridningen og festen i sagens natur et tysk præg, når der f.eks. blev flaget med slesvigholstenske faner (rød-hvide farver var forbudt), og når der blev holdt festtaler for borgmestre og landråder, der til daglig førte undertrykkelsespolitik mod de dansksindede.

Efter Genforeningen i 1920 blev kredsringriderforeningerne til amtsringriderforeninger. Ringriderfesterne fortsatte, nu med danske borgmestre og amtmænd som æresgæster. Men landbrugskriser og politisk uro i 1920'erne og 1930'erne førte til nedgang og nedlæggelsen af landbrug, og mekaniseringen af landbruget efter 1945 reducerede antallet af heste dramatisk. Fra slutningen af 1960'erne vendte det imidlertid. De gode tider gav mulighed for hobbyridning. I 1970'erne voksede amtsringridningerne sig store, og konkurrencen mellem Aabenraa og Sønderborg om at være den største tog fart. Også de lokale ringridninger havde fremgang, og der opstod mange nye, mindre ringridninger. Det er i dag ikke usædvanligt med mere end 70 ringridninger på en sæson. ■